

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

รศ. ดร.จรัส พยัคฆราชศักดิ์ ป.ธ. ๖, ศน.บ., M.A., Ph.D.

สมพร อ่อนน้อม พธ.บ. (เกียรตินิยม), นศ.บ.

ประจวบ ตรีภักดิ์ พธ.บ., สส.ม.

ผู้ตรวจ

ธำรง อมโร ป.ธ. ๕, ศษ.บ., ค.ม.

รศ. ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง ป.ธ. ๙, พธ.บ., อ.ม., ป.ร.ด.

ผศ. ดร.บัญญัติ สาลี ป.ธ. ๗, พธ.บ., ศศ.ม., ป.ร.ด.

บรรณาธิการ

สุระ ดามาพงษ์ กศ.บ., กศ.ม.

บุญรัตน์ รอดตา ศษ.บ.

ผลิตและจัดจำหน่ายโดย บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด

วัฒนาพานิช สัราณราชกรุ์

๒๑๖-๒๒๐ ถนนบำรุงเมือง แขวงสำราญราษฎร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร. ๐๒ ๒๒๒ ๙๙๙๔ • ๐๒ ๒๒๒ ๕๓๗๑-๒ FAX ๐๒ ๒๒๔ ๖๔๕๖ • ๐๒ ๒๒๔ ๖๔๕๗

email: info@wpp.co.th

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย
ห้ามละเมิด ทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่
ส่วนหนึ่งส่วนใด เว้นแต่จะได้รับอนุญาต

ผู้เรียบเรียง

รศ. ดร.จรัส พยัคฆราชศักดิ์

สมพร อ่อนน้อม

ประจวบ ตรีภักดิ์

ผู้ตรวจ

ธำรง อมโร

รศ. ดร.ธีระพงษ์ มีโสง

ผศ. ดร.บัญญัติ สาลี

บรรณาธิการ

สุระ ดามาพงษ์

บุญรัตน์ รอดตา

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๖๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-974-18-7935-9

พิมพ์ที่ บริษัทโรงพิมพ์พัฒนาพานิช จำกัด นายเริงชัย จงพิพัฒน์สุข กรรมการผู้จัดการ

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เล่มนี้ จัดทำขึ้นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ สำหรับให้นักเรียนและครูใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้แกนกลางที่หลักสูตรกำหนด รวมทั้งพัฒนานักเรียนให้มีสมรรถนะสำคัญตามที่ต้องการทั้งด้านการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต และการใช้เทคโนโลยี ตลอดจนพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทำประโยชน์ให้สังคมเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างมีความสุข

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา เล่มนี้ ยึดแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้หลักการส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน โดยพัฒนานักเรียนแบบองค์รวมอยู่บนพื้นฐานของการบูรณาการความคิดรวบยอดที่เน้นให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยกระบวนการที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้ตามศักยภาพสมอง (Brain-based Learning) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ให้ตรงกับรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Styles) เน้นทักษะที่สร้างเสริมความเข้าใจที่คงทนของนักเรียน ซึ่งเป็นผลลัพธ์ปลายทางที่ต้องการให้เกิดตามหลักสูตร

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา เล่มนี้ จะสนับสนุนให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้ด้านศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

คณะผู้จัดทำ

คำชี้แจง

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เล่มนี้ ได้ออกแบบให้มืองค์ประกอบ ดังนี้

๑ ตัวชี้วัดชั้นปี เป็นเป้าหมายในการพัฒนานักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ โดยแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ตัวชี้วัดระหว่างทางและตัวชี้วัดปลายทาง (ตามหนังสือที่ ศธ ๐๔๐๑๐/ว ๑๕๔๓ ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖) ซึ่งตัวชี้วัดระหว่างทางพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีฟ้า ส่วนตัวชี้วัดปลายทางพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีฟ้า

๒ สารการเรียนรู้ แสดงขอบข่ายเนื้อหาที่นักเรียนจะได้เรียนในหน่วยการเรียนรู้

๓ ประโยชน์จากการเรียนรู้ สรุปประโยชน์ที่ได้จากการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้เป็นประเด็นสั้น ๆ

๔ คำถามนำ เป็นคำถามกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสงสัยและสนใจที่จะค้นหาคำตอบ

๕ เนื้อหา แบ่งเป็นหัวเรื่องหลัก หัวเรื่องรอง และหัวเรื่องย่อย ตรงตามตัวชี้วัดชั้นปีและสารการเรียนรู้แกนกลาง มีกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)แทรกเป็นช่วง ๆ เนื้อหาบางตอนอาจนำเสนอด้วยภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ แผนที่แผนที่ความคิด และประกอบด้วยส่วนอื่น ๆ ดังนี้

๕.๑ คำสำคัญ ระบุคำสำคัญที่แทรกอยู่ในเนื้อหาโดยพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีฟ้าต่างจากตัวพื้น คำสำคัญนี้จะใช้ตัวเน้นเฉพาะคำที่ปรากฏคำแรกในเนื้อหา ไม่เน้นคำที่เป็นหัวข้อ

๕.๒ ภาพประกอบ พร้อมคำบรรยายสอดคล้องกับเนื้อหา

๕.๓ ตาราง แผนภูมิ แผนที่ แผนที่ความคิด สอดคล้องกับเนื้อหา

๕.๔ เรื่องน่ารู้ เป็นความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องที่ได้อธิบายในหน่วยการเรียนรู้ นั้น ๆ โดยคัดสรรเฉพาะเรื่องที่นักเรียนควรรู้

๖ กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนทำเมื่อจบเนื้อหาในการเรียนแต่ละหัวข้อ เป็นกิจกรรมที่หลากหลาย สอดคล้องกับหลักการที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เหมาะสมกับวัย สะดวกในการปฏิบัติ กระตุ้นให้นักเรียนได้คิด และส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

๗ บทสรุป สรุปเนื้อหาหลังจากจบเนื้อหาและกิจกรรมของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ โดยจัดทำเป็นผังมโนทัศน์เพื่อให้นักเรียนทบทวนความรู้ที่เรียนไปแล้ว

๘ กิจกรรมเสนอแนะ นำเสนอกิจกรรมที่นำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มาบูรณาการในการปฏิบัติกิจกรรม

๙ โครงการ เป็นข้อเสนอแนะให้นักเรียนปฏิบัติโครงการ โดยเสนอแนะหัวข้อโครงการและแนวทางการปฏิบัติโครงการที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปีของหน่วยการเรียนรู้ นั้น เพื่อพัฒนาทักษะการคิด การวางแผน และการแก้ปัญหา

๑๐ การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นำเสนอตัวอย่างสถานการณ์การนำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๑๑ คำถามทบทวน เป็นคำถามแบบอัตนัยที่มุ่งถามเพื่อทบทวนผลการเรียนรู้ของนักเรียน

๑๒ หัวย่อ ประกอบด้วย

๑๑.๑ บรรณานุกรม เป็นรายชื่อหนังสือ เอกสาร หรือเว็บไซต์ที่ใช้ประกอบการเขียน

๑๒.๒ อภิธานศัพท์ เป็นการนำคำสำคัญที่แทรกอยู่ในเนื้อหาอธิบายและจัดเรียงตามลำดับตัวอักษรเพื่อความสะดวกในการค้นคว้า

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ พระพุทธ

๑

๑. พระพุทธศาสนาในประเทศไทย
๒. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา
๓. พุทธประวัติ
๔. ชาดก

๒

๑๗

๓๐

๓๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ พระธรรม

๔๕

๑. พระรัตนตรัย
๒. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
๓. พระไตรปิฎก
๔. พุทธศาสนสุภาษิต
๕. การปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมในกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก
๖. การปฏิบัติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๔๖

๔๘

๖๓

๖๘

๗๒

๗๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ พระสงฆ์

๗๗

๑. พุทธสาวก
๒. พุทธสาวิกา
๓. ชาวพุทธตัวอย่าง

๗๘

๘๔

๘๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ การปฏิบัติตนเป็น ชาวพุทธที่ดี

๔๓

๑. หน้าที่ชาวพุทธ	๔๕
๒. มารยาทชาวพุทธ	๔๗
๓. ศาสนพิธี	๑๐๔
๔. ศาสนพิธีและพิธีกรรมของศาสนาอื่น ๆ	๑๑๖
๕. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๑๒๒
๖. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา	๑๓๒
๗. การพัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบ โยนิโสมนสิการ	๑๔๔

บรรณานุกรม

๑๕๐

อภิธานศัพท์

๑๕๑

พระพุทธ

ตัวชี้วัดชั้นปี

- อธิบายการเผยแพร่เผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือสู่ประเทศเพื่อนบ้าน (ส. ๑.๑ ม. ๒/๑)
- วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน (ส. ๑.๑ ม. ๒/๒)
- วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของชาติ และมรดกของชาติ (ส. ๑.๑ ม. ๒/๓)
- อภิปรายความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือกับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม (ส. ๑.๑ ม. ๒/๔)
- วิเคราะห์พุทธประวัติหรือประวัติศาสตร์ของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด (ส. ๑.๑ ม. ๒/๕)
- วิเคราะห์และประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก เรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด (ส. ๑.๑ ม. ๒/๖)

สาระการเรียนรู้

- พระพุทธศาสนาในประเทศเพื่อนบ้าน
 - การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้านและการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน
- ความสำคัญของพระพุทธศาสนา
 - ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน
 - ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย
 - ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม
- พุทธประวัติ
 - การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอนธรรม
- ชาดก
 - มิตตวันทุกชาดก ราโชวาทชาดก

ประโยชน์จากการเรียนรู้

- เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมในการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม
- ประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากพุทธประวัติและชาดก

คำถามนำ

การที่ประเทศเพื่อนบ้านนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกับประเทศไทยมีผลดีอย่างไร

ประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านได้รับพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นศาสนาสำคัญของชาติ การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศเพื่อนบ้าน ความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และชาดก ให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง แล้วนำมาปฏิบัติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นชาติได้อย่างมีความสุข จึงเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของคนไทย

๑. พระพุทธศาสนาในประเทศเพื่อนบ้าน

ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งได้แก่ เมียนมา หรือพม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ก็มีหรือเคยมีพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาสำคัญของชาติเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในประเทศเพื่อนบ้านประเด็นต่อไปนี้

● การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้าน และการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเพื่อนบ้าน ในปัจจุบัน

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว ได้มีการสังคายนาเกิดขึ้นหลายครั้งในประเทศต่าง ๆ ทั้งในประเทศอินเดีย ศรีลังกา เมียนมา และไทย สำหรับประเทศอินเดียได้มีการทำสังคายนาเพื่อรื้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ถึง ๓ ครั้ง ได้แก่

ครั้งที่ ๑ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ๓ เดือน

ครั้งที่ ๒ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ๑๐๐ ปี

ครั้งที่ ๓ ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๓

หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๓๐๓ พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้คัดเลือกพระสงฆ์ที่แตกฉานในพระไตรปิฎกและมีความเชี่ยวชาญในการเทศนาส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ นับเป็นการส่งพระสงฆ์ที่เรียกว่าคณะสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกประเทศเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์โลก

ถ้ำสัตตบรรณคูหา เมืองราชคฤห์ ประเทศอินเดีย เป็นสถานที่ทำสังคายนาครั้งที่ ๑

คณะสมณทูตที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ ๙ สาย ได้แก่

สายที่ ๑ พระมชฌันติกเถระ เป็นหัวหน้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนที่เป็นแคว้นเคชเมียร์และคันธาระ ได้แก่ ดินแดนทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียในปัจจุบัน

สายที่ ๒ พระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนทางตอนใต้ของแม่น้ำโคทาวรี ได้แก่ รัฐกรณาฏกะในปัจจุบัน (เดิมชื่อรัฐไมเซอร์)

สายที่ ๓ พระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนทวารวดีประเทศซึ่งอยู่ในเขตกะณะระ ได้แก่ ดินแดนที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐกรณาฏกะในปัจจุบัน

สายที่ ๔ พระธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนที่เป็นชายทะเลอาหรับ ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองมุมไบ (บอมเบย์) ในปัจจุบัน

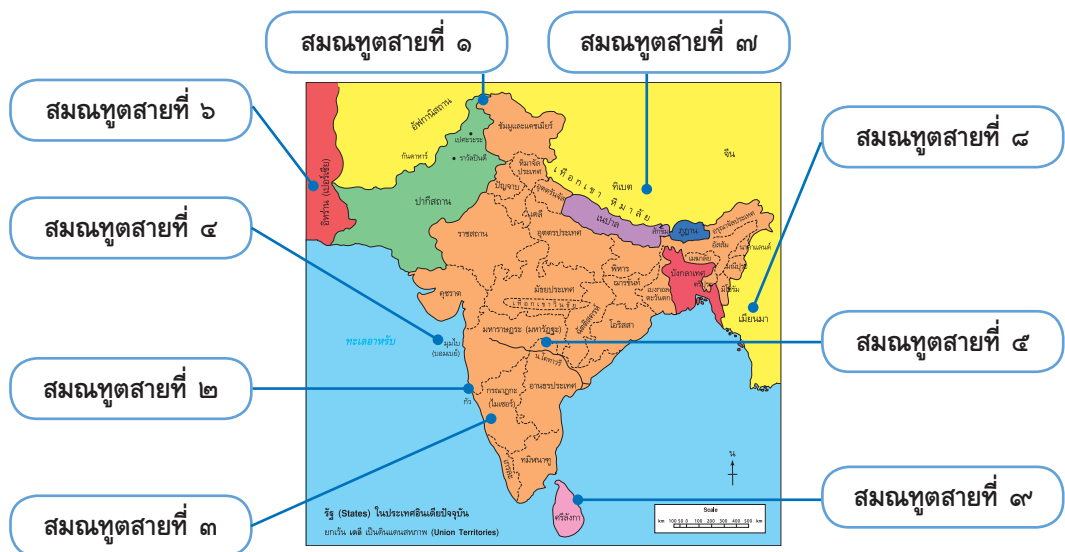
สายที่ ๕ พระมหารัชมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนที่อยู่ทางต้นน้ำของแม่น้ำโคทาวรี ได้แก่ รัฐมหาราษฏระ (มหารัฐ) ในปัจจุบัน

สายที่ ๖ พระมหารักขิตเถระ เป็นหัวหน้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนที่กรีกยึดครอง ได้แก่ ดินแดนทางตะวันออกเฉียงใต้ของอัฟกานิสถานในปัจจุบัน

สายที่ ๗ พระมชฌิมเถระ เป็นหัวหน้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ หิมาวันตประเทศ ได้แก่ ประเทศในแถบเทือกเขาหิมาลัย เช่น ประเทศเนปาลในปัจจุบัน

สายที่ ๘ พระโสณเถระและพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ **สุวรรณภูมิ** ได้แก่ ดินแดนที่เป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน เช่น เมียนมา ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม

สายที่ ๙ พระมหินทเถระ พระราชโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นหัวหน้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ลังกาทวีป ได้แก่ ประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศในทวีปเอเชีย โดยเฉพาะประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ตามลักษณะการนับถือ ดังนี้

๑. กลุ่มประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไทย เมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

๒. กลุ่มประเทศที่ประชากรบางส่วนนับถือพระพุทธศาสนา ได้แก่ มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์

♦ พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระโสณเถระและพระอุตตรเถระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ นักปราชญ์บางท่านได้สันนิษฐานว่าคือเมืองสะเทิม (สุธรรมวดี) ในพม่า แต่บางท่านสันนิษฐานว่าคือจังหวัดนครปฐมในประเทศไทย คำจารึกภาษาบาลีในพม่าได้ระบุไว้ว่าพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าสู่พม่าในพุทธศตวรรษที่ ๖

ท่านตารนาถ นักประวัติศาสตร์ชาวทิเบตเล่าว่าได้มีการส่งสอนพระพุทธศาสนา **นิกายเถรวาท** หรือหินยานในเมืองพะโค (หงสาวดี) พม่า และอินโดจีนมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาศิษย์ของพระวสุพันธุได้นำพระพุทธศานานิกายอาจริยวาทหรือมหายานเข้าไปเผยแผ่ทำให้พระพุทธศานานิกายเถรวาทกับมหายานได้รับการนับถือเคียงคู่กันมาในพม่าเป็นเวลาหลายศตวรรษ ใน พ.ศ. ๑๔๔๕ พระพุทธโฆษาจารย์ พระเถระชาวอินเดีย หลังจากแปลอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธแล้วได้เดินทางจากลังกามาแวะที่เมืองสะเทิม โดยนำพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ มาด้วยทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพม่ามั่นคงขึ้น

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่เชื่อถือได้ว่า ชาวมอญฮินดูหรือตะเลงได้ตั้งอาณาจักรของตนขึ้นทางตอนใต้ รวมเรียกว่า รมัญประเทศ มีเมืองสะเทิมเป็นเมืองหลวง ได้นับถือพระพุทธศานานิกายเถรวาทมาเป็นเวลานานจนเมืองสะเทิมได้กลายเป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่งของพระพุทธศานานิกายเถรวาท ส่วนทางตอนเหนือมีชนอีกเชื้อชาติหนึ่ง คือ มรัมมะหรือพม่าได้มาตั้งอาณาจักรอันเรืองอำนาจขึ้น มีเมืองหลวงอยู่ที่พุกาม ชนเชื้อชาตินี้นับถือพระพุทธศาสนาแบบตันตระซึ่งเป็นมหายานนิกายหนึ่ง

จากหลักฐานดังกล่าวจึงมีข้อสังเกตว่า พม่านับถือพระพุทธศานานิกายต่างกัน คือ พม่าทางใต้นับถือพระพุทธศานานิกายเถรวาท ส่วนพม่าทางเหนือนับถือพระพุทธศานานิกายมหายาน

พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในสมัยของพระเจ้าอนุรุทมหาราช (อโนรธามังช่อ) ที่ทรงขึ้นครองราชย์ที่เมืองพุกาม (พ.ศ. ๑๕๘๗-๑๖๒๐) ตอนแรกพระองค์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาแบบตันตระ ต่อมาได้หันมานับถือพระพุทธศานานิกายเถรวาท เพราะเลื่อมใสในพระภิกษุจากเมืองสะเทิมรูปหนึ่งชื่อ พระอรหันหรือธรรมทรรค เมื่อพระองค์ทรงหันมานับถือพระพุทธศานานิกายเถรวาทแล้วทรงมีพระราชศรัทธาแรงกล้า ทรงมีพระราชสาส์นไปขอพระไตรปิฎกจากกษัตริย์เมืองสะเทิม แต่กษัตริย์เมืองสะเทิมไม่ทรงยินยอม พระองค์จึงทรงยกทัพไปตีเมืองสะเทิมได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์และนำพระไตรปิฎกไปไว้ที่เมืองพุกาม เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พม่ารวมเข้าเป็นอาณาจักรเดียว

พระเจดีย์ชเวชิกอง เมืองพุกาม บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า สร้างในสมัยพระเจ้าอโนรุธมหาราช แต่สร้างเสร็จในสมัยของพระเจ้าจันลิตา พ.ศ. ๑๖๕๖

เมื่อถึงสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ (พ.ศ. ๒๐๐๓-๒๐๓๔) พระองค์ได้ทรงชำระพระพุทธศาสนาด้วยการอาราธนาพระสงฆ์มาจากลังกา แล้วให้พระสงฆ์พม่าอุปสมบทใหม่เป็นนิกายเดียวกัน พระพุทธศาสนาในพม่าจึงเจริญรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง แต่อีกสองศตวรรษต่อมาการนับถือพระพุทธศาสนาในพม่าก็เริ่มเสื่อมลงอีก เนื่องจากกษัตริย์ไม่ทรงสนับสนุนพระพุทธศาสนา

กษัตริย์ที่ทรงมีบทบาทสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนามีหลายพระองค์ เช่น

พระเจ้าบุเรงนอง (พ.ศ. ๒๐๙๕-๒๑๒๔) ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและทรงให้ประชาชนปฏิบัติตามเป็นพุทธมามกะ

พระเจ้าปดุง (พ.ศ. ๒๓๔๑-๒๓๖๒) ทรงส่งพระสงฆ์ไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกา พร้อมกับนำคัมภีร์พระพุทธศาสนาไปด้วย

พระเจ้ามินดง (พ.ศ. ๒๓๙๕-๒๔๒๐) ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๕ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๑๔ หลังจากที่ทำสังคายนาเสร็จแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้จารึกพระไตรปิฎกไว้บนแผ่นหินอ่อนจำนวน ๗๒๙ แผ่น และทำสถูปครอบไว้ ขณะนี้อยู่ที่เมืองมัณฑะเลย์

ใน พ.ศ. ๒๔๙๑ รัฐบาลพม่าได้อนุญาตให้นายอู๋ได้เป็นเจ้าภาพการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๖ ที่กรุงย่างกุ้ง (พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๔๙๙) เนื่องในโอกาสฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ โดยได้อาราธนาพระสงฆ์และผู้แทนชาวพุทธจากประเทศต่าง ๆ ได้แก่ อินเดีย ปากีสถาน ศรีลังกา เนปาล ลาว กัมพูชา และไทยไปทำสังคายนาพร้อมกับพระสงฆ์ของพม่าอีก ๕๐๐ รูป หลังจากทำสังคายนาเสร็จแล้วได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎก พร้อมด้วยคัมภีร์อรรถกถาและปกรณ์ใหม่ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๔ รัฐบาลพม่าได้ออกกฎหมายรับรองให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

เรื่องน่ารู้

กูปโล ชาน (พ.ศ. ๑๗๕๘-๑๘๓๗) เป็นจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ของมองโกลและเป็นจักรพรรดิองค์แรกของราชวงศ์หยวนแห่งประเทศจีน มีศักดิ์เป็นหลานของเจงกิสข่าน

ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ รัฐบาลพม่าได้นำโดยนายพล เนวินได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยเป็นสังคมนิยม ได้ประกาศห้ามพระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองและไม่ให้ถือว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติต่อไป จึงไม่สนับสนุนกิจการทางพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังคงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา

ปัจจุบัน แม้เมียนมาจะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่ก็ยังคงให้เสรีภาพในการนับถือพระพุทธศาสนา โดยชาวเมียนมาส่วนใหญ่ยังคงนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและยังคงปฏิบัติตนตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

♦ พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๑๙๔ ชนชาติอ้ายลาวได้อพยพจากอาณาจักรอ้ายลาวลงมาทางใต้ แล้วตั้งอาณาจักรใหม่ขึ้นเรียกว่า น่านเจ้า ต่อมากษัตริย์น่านเจ้าชื่อ ขุนบรม ได้ขยายอาณาเขต ओरสพระองค์หนึ่งของขุนบรมชื่อ ขุนลอ ไปรบได้เมืองเซ้า (ต่อมาเรียกเชียงทองหรือล้านช้าง และหลวงพระบาง ตามลำดับ) เจ้าเมืองเซ้าได้สืบเชื้อสายต่อกันมาโดยลำดับ แต่เมื่ออาณาจักรเขมรเรืองอำนาจ เมืองเซ้าก็ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของเขมร ครั้นถึง พ.ศ. ๑๗๙๖ อาณาจักรน่านเจ้าก็ตกอยู่ในอำนาจของกบิล ช่าน

เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๕๙ พญาสุวรรณคัมภีร์ เจ้าเมืองเซ้า พระองค์ที่ ๒๒ ขึ้นครองราชย์ มีพระราชโอรสพระนามว่า เจ้าผิฟ้า และเจ้าผิฟ้ามีพระโอรส ๖ พระองค์ พระองค์หนึ่งพระนามว่า เจ้าฟ้าจ๋ม เจ้าฟ้าจ๋มได้พลัดพรากจากชาติภูมิไปพำนักอยู่ในอาณาจักรเขมรตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ โดยทรงอาศัยอยู่กับพระมหาปาสมันตเถระ เจ้าอาวาสวัดแห่งหนึ่ง เมื่อทรงเจริญวัยพระเถระได้นำไปฝากเป็นมหาดเล็กในราชสำนักของพระเจ้าศรีจุลราชแห่งกรุงอินทปัตย์ของเขมร

เจ้าฟ้าจ๋มทรงเข้ารับราชการเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าศรีจุลราช พระองค์ทรงยกพระราชธิดา นามว่า พระนางแก้วยอดฟ้า (พระแก้วเกงยาหรือเจ้าหญิงคำหยาด) ให้เป็นพระชายา

พระนางแก้วยอดฟ้า พระมเหสีของพระเจ้าฟ้าจ๋มทรงนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนผู้เคร่งครัด ครั้นได้ทรงเห็นชาวเมืองที่นับถือบูชาลัทธิผีสงเทวดาพากันฆ่าสัตว์ทำพิธีกรรมที่ไม่สบายพระทัย จึงกราบทูลพระเจ้าฟ้าจ๋มให้อาราธนาพระสงฆ์จากอาณาจักรกัมพูชามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) พระเจ้าฟ้าจ๋มก็ตอบสนองด้วยดี โปรดเกล้าฯ ให้พระมหาปาสมันตเถระและพระมหาเทพลังกาพร้อมพระสงฆ์อีก ๒๐ รูป และนักปราชญ์ผู้เรียนจบพระไตรปิฎกอีก ๓ คน นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้าง นอกจากนี้ยังพระราชทานพระพุทธรูปปฏิมาโลหะองค์หนึ่งพระนามว่า พระบางหรือพระบาง พุทธลวณต์ พระไตรปิฎก หนังสือพระคัมภีร์ ทลอดจนช่างสกุลต่าง ๆ มาถวายพระเจ้าฟ้าจ๋มด้วย นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทก็ได้ประดิษฐานตั้งมั่นในประเทศลาว และได้กลายเป็นศาสนาประจำชาติในที่สุด

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๔) ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถในการทำสงคราม และทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภกที่มีศรัทธาแรงกล้า จึงทรงได้รับการยกย่องให้เป็นมหาราชพระองค์ที่ ๒ ของลาว ด้านศาสนา พระองค์ทรงส่งเสริมให้มีการศึกษาปริยัติธรรม อย่างกว้างขวางทำให้มีนักปราชญ์แต่งคัมภีร์ต่าง ๆ มากมาย และมีวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น หลายเรื่อง เช่น สังข์ศิลป์ชัย สุริวงศ์ โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง วัดสำคัญ ๆ หลายวัด เช่น วัดป่าฤๅษีสังขร วัดหนองยาง วัดพระแก้ว ได้ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองเชียงใหม่ มาไว้ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางไปเวียงจันทน์ ก็ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตไปไว้ที่เมืองเวียงจันทน์ ตลอดจนได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระธาตุหลวง ไว้ที่นั่นด้วย ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่ยอดเยี่ยมของลาว

พระธาตุหลวงเป็นที่เคารพบูชาของ
พุทธศาสนิกชนชาวลาว แสดงให้เห็นว่า
พระพุทธศาสนาได้ฝังแน่นในจิตใจของ
ชาวลาวมาช้านาน

ใน พ.ศ. ๒๓๒๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้ยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์และเมืองหลวงพระบาง ได้สำเร็จ พระองค์ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตพร้อมทั้งพระบางกลับมายังไทย อาณาจักรเวียงจันทน์ได้สลายตัวลงเป็นดินแดนของไทยใน พ.ศ. ๒๓๗๑ ส่วนอาณาจักรหลวงพระบางได้ไปฝากใฝ่เวียดนาม ภายหลังถูกฝรั่งเศสเข้ายึดครองพร้อมกับเวียดนาม

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ อาณาจักรลาวตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส พระพุทธศาสนาในช่วงเวลานี้ได้เสื่อมลงไปบ้าง แต่เมื่อลาวได้รับเอกราช แม้ว่าบ้านเมืองจะยังไม่สงบเรียบร้อยมั่นคง แต่ทางราชการก็ได้ร่วมมือกับประชาชนดำเนินการฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่

พระพุทธศาสนาในลาวเจริญรุ่งเรืองมาแต่ระยะหนึ่ง แต่ก็เริ่มเสื่อมลงและไม่ได้รับการทำนุบำรุง เมื่อลาวได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งนี้มีผลกระทบกระเทือนต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พระสงฆ์ไม่อาจดำรงฐานะเป็นผู้เผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าได้ และได้รับการปฏิบัติเยี่ยงบุคคลสามัญทั่วไป มีการบังคับให้พระสงฆ์ทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ และให้ทำหน้าที่โฆษณาชวนเชื่อ เผยแพร่อุดมการณ์ให้แก่พรรคคอมมิวนิสต์ รวมทั้งกำจัดพระสงฆ์ที่ไม่ให้ความร่วมมือ ในช่วงนี้ การติดต่อให้ความช่วยเหลือทางศาสนาระหว่างประเทศได้หยุดชะงักลง สถานการณ์ภายในประเทศก็ไม่มีผู้ใดทราบอย่างชัดเจน

ต่อมาเมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองลดความตึงเครียดลงไปบ้างแล้ว ได้มีความพยายามฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นอีก โดยมีพระสงฆ์และคฤหัสถ์ชาวไทยได้เข้าไปสังเกตการณ์ภายในประเทศลาว ในขณะเดียวกันฝ่ายลาวเองก็ส่งพระสงฆ์และคฤหัสถ์มาศึกษาแนวทางฟื้นฟูพระพุทธศาสนาจากสมเด็จพระสังฆราชและพระเถระผู้ใหญ่ของประเทศไทย เพื่อนำแนวทางไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นในประเทศลาว

ปัจจุบัน พระพุทธศาสนาในลาวยังคงเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวลาว ทำให้พระพุทธศาสนาในลาวมีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงขึ้น

♦ พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชา

พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศกัมพูชาราวพุทธศตวรรษที่ ๘ ซึ่งขณะนั้นเป็นช่วงสมัยที่อาณาจักรฟูนันเจริญรุ่งเรือง แต่ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามาประชาชนนับถือศาสนาพราหมณ์นิกายไศวะ โดยนับถือพระคิเวหรือพระอิศวร ด้วยเหตุนี้จึงทำให้อาณาจักรฟูนันมีการนับถือศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาปะปนกัน

พระพุทธศาสนาที่เข้ามาในสมัยแรก ๆ คือ นิกายเถรวาท โดยมีพระภิกษุชาวอินเดียนำมาเผยแผ่ ในสมัยพระเจ้าเกณฑินยชัยวรมัน (พ.ศ. ๑๐๒๑-๑๐๕๗) พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมาก เพราะพระองค์ทรงยกย่องและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และทรงส่งพระมหาเถระ ๒ รูป ที่เป็นนักปราชญ์รู้หลายภาษาไปช่วยแปลเอกสารทางพระพุทธศาสนาที่เมืองจีนด้วย

ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๑ อาณาจักรฟูนันเสื่อมลง อาณาจักรเจนละได้เข้ามามีอิทธิพลแทน กษัตริย์ทุกพระองค์ทรงนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจนพระพุทธศาสนาแทบจะสูญสิ้น หลังจากสิ้นสมัยของอาณาจักรเจนละแล้ว กัมพูชาก็เข้าสู่สมัยมทานครอันเป็นยุคที่กัมพูชาหรือเขมรเรืองอำนาจสูงสุดในสมัยมทานคร พระพุทธศาสนานิกายมหายานเจริญรุ่งเรืองพอ ๆ กับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ปราสาททั้งหลายล้วนสร้างขึ้นตามความเชื่อของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่ในขณะเดียวกันประชาชนเริ่มนับถือพระพุทธศานานิกายเถรวาทมากขึ้น

พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองอีกครั้งในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ (พ.ศ. ๑๕๑๑-๑๕๔๔) โดยพระองค์ทรงส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ตลอดจนมีการนำเอาคัมภีร์จากต่างประเทศเข้ามาสู่อาณาจักรเป็นจำนวนมาก

ต่อมาในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๕-๑๕๙๓) พระองค์ทรงนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานที่ได้รับอิทธิพลมาจากนครศรีธรรมราชอย่างเคร่งครัด

ปราสาทบายนเป็นศาสนสถานของเขมร สร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาที่มีเป็นช่วง ๆ สลับกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พระพุทธศาสนานิกายมหายานเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๒) พระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภกที่ยิ่งใหญ่ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดในคติมหายานทั่วราชอาณาจักร ทรงสร้างปราสาทนครธมกลางเมืองนครธม โปรดเกล้าฯ ให้สร้างปราสาทบายนเป็นศูนย์กลางราชธานี โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปชัยพุทธมหานาถเพื่อนำไปประดิษฐานยังวิหารต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร นอกจากนี้ยังได้ส่งพระราชโอรสพระองค์หนึ่งพระนามว่า

ตามลัทธิ ไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา แล้วทรงผนวชในวัดมหาวิหาร เมืองอนูราชปุระ เมื่อเดินทางกลับพระภิกษุตามลัทธิได้นำพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์เข้ามาเผยแผ่ในกัมพูชาด้วย แต่ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก เพราะขณะนั้นพระพุทธศาสนานิกายมหายานและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูยังรุ่งเรืองอยู่

สมัยปลายมหานคร พระพุทธศาสนานิกายมหายานและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีผู้นับถือน้อยลงเป็นลำดับ เมื่อพระเจ้าศรีนครินทรวรมันขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๑๘๑๙ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทก็เริ่มเจริญรุ่งเรืองขึ้น พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดอุทิศในพระพุทธศาสนา และศิลปจารึกเป็นภาษาบาลีก็มีปรากฏในสมัยนี้

ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ พระมหากษัตริย์กัมพูชาทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก ประชาชนส่วนใหญ่ก็นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทมากขึ้น ศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้กลายเป็นวัดในพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจึงมีผู้นับถือน้อยลง

ในช่วง พ.ศ. ๑๙๓๕-๒๓๘๔ เมื่อกัมพูชาได้ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่กรุงพนมเปญ ได้ทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านประกอบกับในบางช่วงก็มีการทำสงครามแย่งชิงราชสมบัติกันเอง จึงส่งผลกระทบต่อการนับถือพระพุทธศาสนา เนื่องจากขาดการทำนุบำรุงเอาใจใส่

ใน พ.ศ. ๒๓๘๔ พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มราฐมหาราช (นักองดัวง) โดยได้มีพระสงฆ์ชาวกัมพูชาได้มาศึกษาพระพุทธศาสนาจากกรุงเทพมหานคร และนำกลับไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองมากขึ้น ได้มีการจัดการศึกษาโดยตั้งศาลาบาลีขึ้นสูงขึ้นในกรุงพนมเปญ ปัจจุบันคือพุทธวิทยาลัย และยังได้นำเอาพระพุทธศาสนานิกายธรรมยุตหรือธรรมยุติกนิกายจากประเทศไทยเข้าไปประดิษฐานที่ประเทศกัมพูชาเป็นครั้งแรกด้วย ดังนั้นคณะสงฆ์ในกัมพูชาจึงแบ่งเป็น ๒ นิกาย คือ มหานิกายและธรรมยุติกนิกายเช่นเดียวกับประเทศไทย

เมื่อพระเจ้านโรดมสีหนุขึ้นครองราชย์ กัมพูชาได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้รับการกระทบกระเทือนมากนัก เนื่องจากฝรั่งเศสไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการนับถือพระพุทธศาสนาของชาวกัมพูชาจึงยังคงดำเนินไปตามปกติ ต่อมาเมื่อกัมพูชาได้รับเอกราชพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นเล็กน้อย แต่ก็ยังคงมี ๒ นิกาย และมีสมเด็จพระสังฆราช ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระสุเมธาธิบดี สมเด็จพระสังฆราชฝ่ายมหานิกาย และสมเด็จพระสุธรรมมหาราช สมเด็จพระสังฆราชฝ่ายธรรมยุติกนิกาย

ประเทศกัมพูชาได้เปลี่ยนชื่อประเทศและเปลี่ยนระบอบการปกครองหลายครั้ง แต่ไม่กระทบถึงพระพุทธศาสนามากนัก จนกระทั่งเขมรแดงภายใต้การนำของนายพล พตและนายเขี้ยว ลัมพัน ได้ยึดอำนาจการปกครองและใช้ระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ได้มีการปราบปรามและเข่นฆ่าผู้คนที่นับถือศาสนา ซึ่งมีทั้งชาวพุทธทั่วไปและพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก วัดหลายแห่งถูกทำลาย ศาสนสมบัติถูกปล้นสะดม ประชาชนถูกบีบบังคับให้เลิกใส่บาตร และห้ามรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พระภิกษุสามเณรถูกบังคับให้ลาสิกขาออกมามีงานและเป็นทหาร ผู้ที่ขัดขืนจะถูกฆ่า พระภิกษุสามเณรบางส่วนหลบหนีเข้าป่าหรือลี้ภัยไปต่างประเทศ

เมื่อเขมรแดงถูกยึดอำนาจในปลาย พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยรัฐบาลชุดใหม่ภายใต้การนำของ นายเฮง สัมริน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเวียดนาม สถานการณ์ของพระพุทธศาสนาไม่ได้ดีขึ้น ทั้งนี้เพราะรัฐบาลของนายเฮง สัมรินยังมีนโยบายไม่สนับสนุนให้ประชาชนนับถือศาสนาและทำกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้มีการเจรจาสันติภาพระหว่าง กลุ่มเขมรทั้ง ๔ ฝ่าย คือ ฝ่ายรัฐบาลกรุงพนมเปญและฝ่ายต่อต้านอีก ๓ ฝ่าย ประสบความสำเร็จ เมื่อสงครามกลางเมืองของกัมพูชาเริ่มสงบลง พระพุทธศาสนาที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นพร้อมกับ การบูรณะฟื้นฟูประเทศ มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สถานการณ์ของพระพุทธศาสนา ในกัมพูชามีแนวโน้มดีขึ้น

ปัจจุบันกัมพูชาได้เปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยทำให้สถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศมั่นคงขึ้น พระพุทธศาสนาจึงได้รับการบำรุงและสนับสนุนจากรัฐบาล เป็นอย่างดี เพื่อให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนในอดีต

♦ พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

เมื่อประมาณ ๑,๗๐๐ ปีมาแล้ว ดินแดนที่เป็นประเทศเวียดนามในปัจจุบันเคยเป็นที่ตั้ง อาณาจักรจามปา ซึ่งเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองมาก่อน สมัยแรก ๆ ประชาชนในดินแดนนี้ นับถือ ทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนิกายไศวะและนิกายไวษณพ ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดียและเป็นเมืองขึ้นของจีน

พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าสู่เวียดนามครั้งแรกเมื่อใดนั้นไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด แต่ถือเอาตามตำนานว่า เริ่มต้นประมาณ พ.ศ. ๗๓๒ โดยสันนิษฐานว่า ท่านเมียวโปผู้ที่ เคยนับถือลัทธิเต๋าแล้วเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา ได้เดินทางจากประเทศจีนเข้ามาเผยแผ่ เป็นครั้งแรก และเข้าใจว่าก่อนหน้านั้นได้มีพระสงฆ์หลายรูปเดินทางผ่านเข้ามาเผยแผ่ไว้บ้างแล้ว เช่น พระมหาชีวก พระกัลยาณรุจิ และพระกังเซงโฮย ซึ่งเดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในพุทธศตวรรษที่ ๘ เช่นเดียวกับท่านเมียวโป

ในช่วงสมัยแรก ๆ พระพุทธศาสนายังไม่เป็นที่นิยมนับถืออย่างแพร่หลายนัก เพราะใน ขณะนั้นอิทธิพลของลัทธิเต๋าและลัทธิขงจื้อยังมีอยู่มาก ในช่วงที่เวียดนามเป็นเมืองขึ้นของจีน พระพุทธศาสนาในเวียดนามเป็นแบบมหายานเช่นเดียวกับจีน

ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เวียดนามเป็นเอกราชจากจีน พระพุทธศาสนานิกายมหายาน ได้ประดิษฐานในเวียดนามอย่างมั่นคง จนกระทั่งกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เวียดนามได้ตกเป็น เมืองขึ้นของจีนอีกครั้ง แต่พระพุทธศาสนาที่ไม่ได้รับความกระทบกระเทือน เพราะความเจริญรุ่งเรือง ของพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางการเมืองของจีน

ในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เวียดนามเป็นเอกราชจากจีน พ.ศ. ๑๕๑๒ เมื่อราชวงศ์ดิงห์ ได้ขึ้นมามีอำนาจปกครองเวียดนาม โดยเฉพาะในสมัยของพระเจ้าดิงห์โบดิงห์ที่ทรงสามารถ รวบรวมประเทศเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้สำเร็จ พระพุทธศาสนาที่ได้รับการฟื้นฟูและค่อย ๆ เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้ง กษัตริย์ในราชวงศ์นี้ทรงเอาพระทัยใส่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็น อย่างดี ได้มีการส่งสมณทูตไปขอคัมภีร์พระพุทธศาสนาจากประเทศจีน พระพุทธศาสนานิกาย มหายานจึงเป็นที่นับถือกันอย่างแพร่หลายมากขึ้น

ตลอดสมัยการปกครองของราชวงศ์ฉิน ราชวงศ์เล ราชวงศ์โล และราชวงศ์ตรันห์ พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาก กษัตริย์ทรงเอาพระทัยใส่ทำนุบำรุงพระศาสนาเป็นอย่างดี มีกษัตริย์หลายพระองค์ออกผนวชในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เองก็ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนเป็นอย่างมาก เพราะพระสงฆ์ส่วนใหญ่มักจะเป็นนักปราชญ์รอบรู้วิชาการต่าง ๆ นอกเหนือไปจากความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เช่น กฎหมาย วรรณคดี รัฐศาสตร์ ปรัชญา แพทยศาสตร์ จึงส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายมหายานดำเนินได้อย่างสะดวกจนเป็นที่นับถือกันอย่างแพร่หลาย

พระพุทธศาสนานิกายมหายานได้รับการกระทบกระเทือนอีกครั้ง เมื่อเวียดนามตกเป็นเมืองขึ้นของจีนในช่วง พ.ศ. ๑๔๕๗-๑๔๗๔ โดยจีนได้สนับสนุนให้มีการเผยแผ่ลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋าในเวียดนาม นอกจากนี้ทางการจีนยังได้ทำลายวัดและยึดคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไปเผา แม้ว่าเวียดนามจะได้เอกราชคืนมาใน พ.ศ. ๑๔๗๔ แต่สถานการณ์ของพระพุทธศาสนาก็ไม่ดีขึ้น เพราะกษัตริย์ราชวงศ์ใหม่ไม่เกื้อกูลแก่พระศาสนา

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๗๖-๒๓๔๔ เป็นช่วงที่ราชวงศ์ตรันห์ของเวียดนามตอนเหนือและราชวงศ์เหงียนของเวียดนามตอนใต้แย่งชิงอำนาจกัน พระพุทธศาสนาได้กลายเป็นเครื่องมือสำหรับแสวงหากำลังสนับสนุนของทั้งสองราชวงศ์ที่ต่างแข่งขันกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มีการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ โดยมุ่งหวังที่จะดึงดูดชาวพุทธให้เข้ามาเป็นฐานกำลังของตน

เมื่อเวียดนามตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๒๖ การนับถือพระพุทธศาสนา ลดลงไปมาก เนื่องจากฝรั่งเศสส่งเสริมศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกและลัทธิรอนพระพุทธศาสนา มีการออกกฎหมายต่าง ๆ เช่น ห้ามสร้างวัดใหม่เว้นแต่ได้รับอนุญาตและจำกัดจำนวนพระสงฆ์ในวัด ชาวพุทธได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยมีพุทธสมาคมแห่งต่งเกียในเวียดนามตอนเหนือและพุทธสมาคมแห่งอันนัมในเวียดนามตอนกลางเป็นศูนย์กลาง แต่ก็ไม่สำเร็จ รัฐบาลฝรั่งเศสได้ตอบโต้ด้วยการยึดคัมภีร์และหนังสือทางพระพุทธศาสนาไปเผาเพื่อทำลายเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามการต่อต้านของชาวพุทธก็ยังคงดำเนินการเรื่อยมา โดยการก่อตั้งพุทธสมาคมเพื่อความหลุดพ้นแห่งชาติขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๘ และมีสาขาในเมืองใหญ่ ๆ โดยทั่วไป

เมื่อเวียดนามได้รับเอกราชแล้ว พุทธสมาคมต่าง ๆ ได้ประกาศรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นเอกภาพพุทธสมาคมเวียดนาม นอกจากนี้ยังได้จัดระเบียบคณะสงฆ์ใหม่ มีการก่อตั้งขบวนการพุทธเยาวชน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ไซ่ง่อน และมีการจัดตั้งสหภาพชาวพุทธเพื่อศึกษาและปฏิบัติตามแนวทางของชาวพุทธ แต่พระพุทธศาสนาก็ยังไม่ได้รับการฟื้นฟูเท่าที่ควร เพราะได้รับผลกระทบจากสภาพความวุ่นวายทางการเมืองและภาวะสงครามที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ในช่วงที่ โง่ ดินห์ เสียม ซึ่งนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกขึ้นครองอำนาจเป็นประธานาธิบดี ความทุกข์ยากเดือดร้อนของชาวพุทธก็กลับเริ่มต้นใหม่อีกครั้ง และพระพุทธศาสนาก็ได้รับการบีบคั้นมาโดยตลอด

ใน พ.ศ. ๒๕๐๖ ประธานาธิบดีโง ดินห์ เสียม ได้ออกประกาศห้ามชาวพุทธระดับ
 ราชการ (ธงฉัพพรรณรังสี) ในวันวิสาขบูชา ทำให้ชาวพุทธมีการชุมนุมและเดินขบวนประท้วง
 ถึงขั้นปะทะกับทหารและตำรวจของรัฐบาล มีผู้ได้รับบาดเจ็บและมีพระสงฆ์มรณภาพ ๙ รูป เหตุการณ์
 ความรุนแรงยิ่งขึ้นเมื่อมีการนำประท้วงด้วยการเผาตัวเองของพระภิกษุชิต กวางดึก อายุ
 ๗๒ ปี และตามมาด้วยการเผาตัวเองของพระภิกษุสามเณรและแม่ชีอีกหลายรูป เหตุการณ์วิกฤต
 ถึงที่สุดเมื่อมีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก เนื่องมาจากการปะทะกันระหว่างทหารและตำรวจของ
 ฝ่ายรัฐบาลกับประชาชนและนักศึกษา ในวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๖ คณะทหารเวียดนาม
 มีนายพล เตือง วัน มินห์ เป็นผู้นำได้ยึดอำนาจรัฐบาลเวียดนามใต้ โดยโค่นล้มประธานาธิบดี
 โง ดินห์ เสียม ได้สำเร็จ ภายหลังจากที่รัฐบาล โง ดินห์ เสียม ถูกยึดอำนาจแล้ว พระพุทธศาสนา
 ในเวียดนามเริ่มดีขึ้นแต่ก็เกินไปได้ไม่นาน อันเนื่องมาจากคอมมิวนิสต์เข้ายึดครองเวียดนาม
 การนับถือพระพุทธศาสนาได้ถูกกีดกันอย่างเข้มงวดอีกครั้งหนึ่ง โดยนโยบายและมาตรการ
 ของรัฐบาล สถาบันทางศาสนาต่าง ๆ รวมทั้งวัดวาอารามของพระพุทธศาสนาถูกสั่งปิดหลัง
 ถูกทำลาย พระสงฆ์ถูกบีบบังคับให้ทำงานหนักและไม่ให้ปฏิบัติกิจทางศาสนา

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา เมื่อเหตุการณ์สงครามในคาบสมุทร
 อินโดจีนสงบลงและมีสันติภาพมากขึ้น ทางรัฐบาลได้ผ่อนปรนมาตรการและนโยบายเข้มงวด
 ในการจำกัดสิทธิการนับถือพระพุทธศาสนาของประชาชนลงไปบ้าง จึงทำให้ชาวพุทธบางกลุ่ม
 มีความพยายามที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในเวียดนามขึ้นมาใหม่

พระสงฆ์เวียดนาม

ปัจจุบันพระพุทธศาสนาในเวียดนามได้รับ
 การสนับสนุนและส่งเสริมเป็นอย่างดีจากรัฐบาล
 และประชาชน มีการก่อตั้งชมรมชาวพุทธและ
 องค์การต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีการแปลและพิมพ์
 พระไตรปิฎกเป็นภาษาเวียดนาม นอกจากนี้
 ยังเคยเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมชาวพุทธ
 นานาชาติเนื่องในวันวิสาขบูชาโลก เมื่อ พ.ศ.
 ๒๕๕๑ และ พ.ศ. ๒๕๕๗ อีกด้วย

♦ พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

ปัจจุบันแม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ในประเทศอินโดนีเซียจะนับถือศาสนาอิสลาม แต่จาก
 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้เชื่อได้ว่าในอดีต ณ ดินแดนแห่งนี้เคยมีพระพุทธศาสนาเข้ามา
 ประดิษฐาน โดยสันนิษฐานว่า ชาวอินเดียคงเป็นผู้นำพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
 เข้ามาเผยแพร่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และพระพุทธศาสนาในระยะแรกนี้คงเป็นนิกายเถรวาท

เรื่องราวของประเทศอินโดนีเซียปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เพราะได้เกิดอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ขึ้น คือ อาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมตั้งแต่ตอนบนของแหลมมลายูลงไปจนถึงเกาะสุมาตรา ซาบาห์ลี เซเลบีส และบอร์เนียว อาณาจักรนี้นับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายาน จึงเชื่อว่านิกายมหายานในอาณาจักรนี้คงจะเป็นที่นับถือกันอย่างแพร่หลายในดินแดนบริเวณนี้

ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ทางภาคกลางของเกาะซาวาได้มีราชวงศ์ที่เข้มแข็งเกิดขึ้น คือ ราชวงศ์ไศเลนทร ซึ่งต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ราชวงศ์นี้ได้ขยายอำนาจปกครองอาณาจักรศรีวิชัย และในระบายนี้อาณาจักรศรีวิชัยได้รับอารยธรรมจากอินเดีย พระพุทธศาสนานิกายมหายานได้รับการทำนุบำรุงจนเจริญรุ่งเรืองมาก กษัตริย์ในราชวงศ์ไศเลนทรซึ่งนับถือพระพุทธศาสนานิกายนี้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพุทธวิหารบุโรพุทโธหรือโบโรบูดูร์ขึ้นในที่ราบเกตุในภาคกลางของเกาะซาวา ห่างจากกรุงจาการ์ตาในปัจจุบันไปทางทิศเหนือประมาณ ๔๐ กิโลเมตร นอกจากนี้ยังให้สร้างพระวิหารเมณฑูห่างจากพุทธวิหารบุโรพุทโธไปทางทิศตะวันออก ๓ กิโลเมตร

บุโรพุทโธสร้างโดยกษัตริย์ราชวงศ์ไศเลนทร
ที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญของพระพุทธศาสนา
นิกายมหายานในอินโดนีเซีย

อาณาจักรศรีวิชัยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาจนกระทั่งถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ จากนั้นอาณาจักรศรีวิชัยก็เสื่อมลง พระพุทธศาสนาได้รับผลกระทบไปด้วย ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจึงเข้ามาเจริญแทนที่เพราะได้รับการสนับสนุนจากกษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรมัชปาหิต ซึ่งขึ้นมามีอำนาจแทนที่อาณาจักรศรีวิชัย มีการสร้างเทวสถานและรับเอาภาษาสันสกฤตมาเป็นภาษาราชการ แต่ต่อมาไม่นานศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็เสื่อมลง

ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ กษัตริย์พระองค์หนึ่งของอาณาจักรมัชปาหิตทรงพระนามว่า ระเด่นปาตา ได้หันไปนับถือศาสนาอิสลามและทรงให้การสนับสนุนศาสนาอิสลามในทุกวิถีทางพร้อมกันนั้นก็ได้ประกาศห้ามการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรของพระองค์ และประกาศยกย่องให้ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ ศาสนาอิสลามจึงแผ่ขยายเข้าสู่เกาะต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ประชาชนที่เกรงภัยต่างก็พากันหันมานับถือศาสนาอิสลาม ส่วนชาวอินโดนีเซียที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนานิกายมหายานยังคงมีอยู่บ้างในเกาะสุมาตราและเกาะซาบาหลี หลังจากศาสนาอิสลามได้รับการรับรองให้เป็นศาสนาประจำชาติของอินโดนีเซียแล้ว พระพุทธศาสนาก็มีผู้นับถือน้อยลงตามลำดับ กลายเป็นศาสนาของชนกลุ่มน้อย

ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ได้มีความพยายามที่จะฟื้นฟูให้พระพุทธศาสนาในอินโดนีเซียเจริญขึ้นอีกครั้ง บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในครั้งนี้อยู่ คือ พระพุทธรักขิตะ ชาวซาวา ซึ่งได้รับ

ความร่วมมือด้วยดีจากชาวจีนส่วนใหญ่ในเกาะชวา สุมาตรา เซเลบีส และบาหลี บุคคลเหล่านี้ได้หันมานับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท และเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดีท่านพุทธรักขิตะได้ติดต่อไปยังรัฐบาลไทย พม่า ลาว และกัมพูชา เพื่อให้ส่งคณะสงฆ์ไปช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีการร่วมกันประกอบพิธีวิสาขบูชาที่พุทธวิหารบุโรพุทโธอีกด้วย

ปัจจุบันพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้เผยแผ่อย่างแพร่หลายในอินโดนีเซีย มีการสร้างวัดเป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาแก่เยาวชน และมีการก่อตั้งพุทธสมาคมขึ้นหลายแห่ง โดยมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในกรุงจาการ์ตา เมืองหลวงของอินโดนีเซีย นอกจากนี้ยังมีสำนักงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่สำนักงานพุทธเมตตาในกรุงจาการ์ตาเช่นเดียวกัน

♦ พระพุทธศาสนาในมาเลเซีย

ดินแดนของประเทศมาเลเซียแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหนึ่งอยู่บนแหลมมลายู (มาเลเซียตะวันตก) และอีกส่วนหนึ่งอยู่บนเกาะบอร์เนียว (มาเลเซียตะวันออก) เพราะเหตุที่มาเลเซียมีอาณาเขตติดต่อกับอินโดนีเซียได้สะดวก จึงมีหลักฐานที่พิสูจน์ได้ว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่มาเลเซียพร้อม ๆ กับอินโดนีเซีย ดังปรากฏในศิลาจารึกของพระเจ้าปुरुณวรมันแห่งชาวตะวันตกที่กล่าวไว้ว่า พระพุทธรูปแบบอมราวดีเป็นจำนวนมากที่พบในรัฐไทรบุรี ที่แหลมมลายูก็ดี ที่เกาะเซเลบีสก็ดี ที่เกาะชวาภาคตะวันตกก็ดี และที่เมืองปาเล็มบังในเกาะสุมาตราก็ดี ซึ่งเป็นหลักฐานว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาตั้งมั่นอยู่ในดินแดนต่าง ๆ เหล่านี้ ตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๑ แล้ว

นอกจากนี้พระพุทธรูปสำริดที่สำรวจพบที่อาคาริมฝั่งแม่น้ำบูจิงในรัฐไทรบุรีสามารถเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาตั้งมั่นแล้วประมาณพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ ซึ่งพระพุทธศาสนาในระยะแรกนี้คงเป็นนิกายเถรวาท จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ ๑๒ บริเวณแหลมมลายูตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรศรีวิชัย พระพุทธศาสนานิกายมหายานจึงได้เข้ามามีอิทธิพลในบริเวณนี้ ทำให้ประชาชนในแหลมมลายูนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี

ใน พ.ศ. ๑๘๓๗ อาณาจักรสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้แผ่ขยายอำนาจลงมาทางใต้และยึดเมืองนครศรีธรรมราชตลอดจนหัวเมืองมลายูทั้งหมดไว้ในอำนาจได้ ในระยะนี้พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทจากอาณาจักรสุโขทัยได้เผยแผ่เข้ามาในแหลมมลายู แต่ไม่ค่อยมีอิทธิพลต่อประชาชนในบริเวณนี้มากนัก เพราะประชาชนยังคงยึดมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนานิกายมหายาน

ประมาณ พ.ศ. ๑๙๕๐ กษัตริย์มลายูแห่งอาณาจักรมะละกาทรงพระนามว่า ปรเมศวร ได้ละทิ้งพระพุทธศาสนาหันไปนับถือศาสนาอิสลาม แล้วเปลี่ยนพระนามว่า สุลต่านมูฮัมหมัดซาลห์ แต่ทว่าประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานอยู่เช่นเดิม จนกระทั่งถึงสมัยสุลต่านมัลโมซาลห์ พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่เคร่งครัดในศาสนาอิสลาม โปรดให้ทำลาย

ศาสนสถาน พระพุทธรูป และเทวรูปทั้งของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจนหมดสิ้น พร้อมทั้งบังคับให้ประชาชนนับถือศาสนาอิสลาม การกระทำของพระองค์ส่งผลให้พระพุทธศาสนาในกายมหายานและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูสิ้นสุดลง ศาสนาอิสลามได้เข้ามามีอิทธิพลแทนที่ และกลายเป็นศาสนาประจำชาติของมาเลเซียตั้งแต่บัดนั้นมา

ใน พ.ศ. ๒๔๙๑ มาเลเซียตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ได้มีความพยายามที่จะนำพระพุทธ-ศาสนานิกายมหายานจากจีนเข้ามาเผยแผ่ในมาเลเซียแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ

เมื่อมาเลเซียได้รับเอกราชจากอังกฤษใน พ.ศ. ๒๕๐๐ พระพุทธศาสนาในมาเลเซียได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาบ้าง เพราะได้มีคณะสงฆ์จากหลายประเทศ เช่น ไทย พม่า ศรีลังกา นำพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทเข้ามาเผยแผ่

ปัจจุบันการนับถือพระพุทธศาสนาในมาเลเซียจะมีอยู่เฉพาะในกลุ่มชาวจีน ลัทธิ เมียนมา และไทย แม้พระพุทธศาสนาจะเป็นเพียงศาสนาของชนกลุ่มน้อย แต่ก็ได้รับการเอาใจใส่ทำนุบำรุงจากคนกลุ่มนี้เป็นอย่างดี เช่น ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ มีการก่อตั้งสมาคมผู้สอนพระพุทธศาสนาขึ้น ในกรุงกัวลาลัมเปอร์ ใน พ.ศ. ๒๕๑๓ มีการก่อตั้งยุวพุทธิกสมาคมแห่งมาเลเซีย นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้งสมาคมชาวพุทธแห่งมาเลเซีย โรงเรียนสอนเด็กอนุบาล โดยได้รับเงินอุดหนุนจากชาวพุทธทั่วประเทศ ศูนย์สมาชิกริวิสสนาแห่งชาวพุทธมาเลเซียและพุทธสมาคมในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของประเทศมาเลเซีย

สำหรับวัดไทยที่สร้างในมาเลเซียมีอยู่หลายวัด เช่น วัดเซตวัน กรุงกัวลาลัมเปอร์ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ด้วยความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลมาเลเซีย เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยที่สวยงามมาก วัดไชยมงคลาราม บนเกาะปีนัง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘ ภายในวัดมีปูชนียสถานที่สำคัญ คือ พระพุทธไสยาสน์และวิหารพระพุทธเจดีย์

พระพุทธไสยาสน์ ณ วัดไชยมงคลาราม รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย
ที่ชาวพุทธในประเทศมาเลเซียให้ความเคารพนับถือมาก

◆ พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐสิงคโปร์

พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศสิงคโปร์ในยุคเดียวกับที่เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศมาเลเซีย ทั้งนี้เพราะในอดีตทั้งสิงคโปร์และมาเลเซียอยู่รวมเป็นสหพันธ์เดียวกัน ต่อมาสิงคโปร์ได้แยกตัวออกเป็นประเทศอิสระเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘

พระพุทธศาสนาที่เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศสิงคโปร์เป็นนิกายมหายาน และด้วยเหตุที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวจีน พระพุทธศาสนานิกายนี้จึงเป็นที่นับถือกันอย่างแพร่หลาย และได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงในสิงคโปร์

ต่อมาพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทจากลังกา พม่า และไทย ก็ได้แผ่ขยายเข้ามา ทำให้ประเทศสิงคโปร์มีผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั้งนิกายมหายานและนิกายเถรวาท ประชาชนมีหลายเชื้อชาติ การนับถือศาสนาแตกต่างกันทั้งศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา สำหรับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายมหายานในสิงคโปร์กระทำกันอย่างจริงจัง เช่น มีการแปลคัมภีร์และเอกสารทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาต่าง ๆ มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งดำเนินการโดยพุทธสมาคมแห่งสิงคโปร์ ซึ่งมีอยู่มากกว่า ๑,๘๐๐ แห่ง

วัดพระธาตุเขี้ยวแก้ว

วัดพระพุทธศาสนาแบบจีนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศสิงคโปร์

นอกจากนี้ยังมีวัดทางพระพุทธศาสนาอยู่ถึง ๑๑๒ วัด ส่วนมากเป็นวัดของฝ่ายมหายาน ส่วนวัดของฝ่ายเถรวาทที่สำคัญ ๆ ได้แก่ วัดไทยและวัดลังกา วัดไทยที่สำคัญมี ๒ วัดคือ วัดอนันตเมตตยาราม สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ และทำการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ส่วนอีกวัดหนึ่งคือ วัดป่าเลไลยก์ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

ปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสิงคโปร์ได้ก้าวหน้าไปมาก โดยได้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ เช่น นำมงคลสูตรมาทำเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือ e-books เพื่อเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ออกไปในวงกว้างขึ้น

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

นักเรียนแบ่งกลุ่มตามความเหมาะสม แต่ละกลุ่มร่วมกันแสดงความคิดเห็นว่า การส่งคณะสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๙ สาย ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช สายใดประสบผลสำเร็จมากที่สุด เพราะอะไร สรุปและบันทึกผล แล้วผลัดกันนำเสนอผลงานหน้าห้องเรียน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

๒.๑ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน

ศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อและความศรัทธา บุคคลอาจนับถือศาสนาแตกต่างกัน แต่ความแตกต่างกันดังกล่าวต้องไม่นำมาซึ่งความบาดหมางและความขัดแย้ง ตัวอย่างความขัดแย้งทางศาสนา เช่น สงครามครูเสด ซึ่งเป็นสงครามทางศาสนาระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์กับศาสนาอิสลาม ผลของสงครามครั้งนี้มีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก เหตุการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะผู้ที่นับถือศาสนานั้น ๆ ไปแปรเปลี่ยนเจตนาหรือหลักการของศาสนาให้ผิดไปจากเดิม ทั้ง ๆ ที่หลักการของศาสนาที่แท้จริงมุ่งความสงบสุขของสังคม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่มีผู้นับถือทั่วโลก บางประเทศได้ประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านของไทย ได้แก่ เมียนมา ลาว และกัมพูชา ส่วนเวียดนาม อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ แม้จะไม่ได้ประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ก็มีประชากรส่วนหนึ่งนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งบางยุคบางสมัยพระพุทธศาสนาในประเทศเหล่านี้อาจมีผู้นับถือลดน้อยลงบ้างเพราะเหตุการณ์ทางการเมืองหรือเพราะผู้นำทางการเมือง แต่พระพุทธศาสนาก็ยังคงดำรงอยู่ได้ในประเทศเหล่านี้ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและเป็นศาสนาแห่งสันติ มีหลักคำสอนที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันหลายประการ รวมทั้งสอนให้มีความอดทน รู้จักให้อภัย ไม่เบียดเบียนกัน มีเหตุผล หลักการดังกล่าวนี้ปรากฏชัดเจนในแนวทางของพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งพระองค์ได้ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างของชาวพุทธทั่วโลก

พระพุทธศาสนาสอนไม่ให้เบียดเบียนหรือทำร้ายกัน และสอนให้รู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด พระองค์ทรงนำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในการปกครองประเทศและสร้างความเข้าใจอันดีกับมิตรประเทศอย่างได้ผล จนพระมหากษัตริย์ในยุคต่อ ๆ มาได้ทรงยึดถือปฏิบัติเป็นหลักในการปกครองประเทศ

แนวทางสร้างความเข้าใจอันดีกับมิตรประเทศของพระเจ้าอโศกมหาราชตามที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกของพระองค์ มีสาระสำคัญพอจะสรุปได้ดังนี้

ศาสนิกชนแห่งศาสนาต่าง ๆ จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติก็ด้วยการไม่ยกย่องลัทธิศาสนาของตนและตำหนิลัทธิศาสนาของผู้อื่น เพราะลัทธิศาสนาทั้งหลายย่อมเป็นสิ่งควรแก่การเคารพบูชา การปรองดองระหว่างศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ ศาสนาของใครใคร่รักและยกย่อง การที่ผู้ใดไปดูหมิ่นเหยียดหยามศาสนาอื่นก็เท่ากับดูหมิ่นเหยียดหยามศาสนาของตนเองด้วย

เสาหินโบราณสร้างโดย
พระเจ้าอโศกมหาราช

สำหรับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้านมีหลายหมวด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

♦ สังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ หมายถึง หลักปฏิบัติที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจหรือประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างความเข้าใจอันดีต่อประเทศเพื่อนบ้านได้ มี ๔ ประการ ดังนี้

๑. การให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศเพื่อนบ้านในยามที่ได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น เกิดอุทกภัย เกิดแผ่นดินไหว (ทาน)

๒. การเจรจากับประเทศเพื่อนบ้านด้วยถ้อยคำที่ดีและมีเหตุผล จะช่วยสร้างสัมพันธไมตรีที่ดีต่อกัน (ปิยาวาจา)

๓. การบำเพ็ญประโยชน์ต่อประเทศเพื่อนบ้าน โดยร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (อตฺถจริยา)

๔. การวางตัวให้เหมาะสมต่อประเทศเพื่อนบ้าน โดยรักษาความสมดุลในทางการเมืองระหว่างประเทศ อันจะเป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ (สมานัตตตา)

♦ สาราณียธรรม ๖

สาราณียธรรม คือ หลักคำสอนอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เคารพต่อกัน รักกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดจนช่วยให้เกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน หลักคำสอนข้อนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้านได้ มี ๖ ประการ คือ

๑. การแสดงความปรารถนาดีต่อประเทศเพื่อนบ้านทางกายหรือด้วยการกระทำเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน (เมตตากายกรรม)

๒. การแสดงความปรารถนาดีต่อประเทศเพื่อนบ้านด้วยการพูดเพื่อสร้างสัมพันธไมตรีที่ดีต่อกันระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน (เมตตาวจีกรรม)

๓. การปรารถนาดีต่อประเทศเพื่อนบ้านด้วยการมองในแง่ที่ดี ไม่คิดหาความแวง (เมตตา-มโนกรรม)

๔. การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้มาโดยชอบธรรมแก่ประเทศเพื่อนบ้าน เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างประเทศ (สาธารณโมคิตา)

๕. การมีความประพฤติเสมอกันกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งหมายถึง มีหลักการและนโยบายต่างประเทศที่สอดคล้องกับมติสากลหรือสอดคล้องกับหลักการและนโยบายของประเทศเพื่อนบ้าน (สีสสามัญญตา)

๖. การมีความเห็นตรงกันกับประเทศเพื่อนบ้านและสอดคล้องกับกฎเกณฑ์กติกาที่นานาชาติกำหนดไว้ (ทัญญูสามัญญตา)

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

นักเรียนแบ่งกลุ่มตามความเหมาะสม แต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ว่า การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้านมีผลดีอย่างไร สรุปและบันทึกผล แล้วพลัดกันนำเสนอผลงานหน้าห้องเรียน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๒ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

พระพุทธศาสนากับสังคมไทยมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาโดยตลอด ความสำคัญของพระพุทธศาสนาจึงไม่เพียงแต่มีความสำคัญต่อสังคมไทยในฐานะเป็นสถาบันหลักของชาติเท่านั้น แต่ยังมีค่าสำคัญในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติอีกด้วย

๑. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม หมายถึง สภาพหรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญในด้านต่าง ๆ ของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ที่ได้สะสมถ่ายทอดให้แก่ชนรุ่นหลัง วัฒนธรรมจำแนกเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม งานช่างต่าง ๆ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ภาษาและวรรณคดี ประเพณี พิธีกรรม ลักษณะนิสัย รวมทั้งกฎระเบียบของสังคม

วัฒนธรรมไทย หมายถึง สภาพหรือลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญของคนไทยในด้านวิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ การปรับตัวเป็นแนวทางอันหนึ่งอันเดียวกันเป็น**เอกลักษณ์**เฉพาะของชาติ ซึ่งปรากฏออกมาทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น อาหารไทย เรือไทย และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น คติความเชื่อแบบไทย ภูมิปัญญาไทย

เนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนา จึงทำให้คำสั่งสอนและความเชื่อ ตลอดจนแนวทางปฏิบัติตนในพระพุทธศาสนาได้สอดแทรกอยู่ในแนวความคิดและความเชื่อ จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ดังนี้

๑. **วัฒนธรรมทางวัตถุ** เป็นผลงานสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรม เช่น โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากความศรัทธา ความเชื่อ และความเลื่อมใสของผู้สร้างที่มีต่อพระพุทธศาสนาได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางวัฒนธรรมของไทยอย่างเด่นชัด แม้จะมีวิวัฒนาการและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยก็ตาม วัฒนธรรมทางวัตถุ

ของไทย ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม หรือจิตรกรรมมักจะสร้างอย่างประณีต วิจิตร และงดงามเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะผู้สร้างสร้างด้วยศรัทธาให้เป็นมรดกตกทอดแก่ชนรุ่นหลัง

วัฒนธรรมทางวัตถุเป็นผลงานสร้างสรรค์จากสติปัญญาของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน

บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ ฟันฟู และอนุรักษ์ผลงานด้านวัฒนธรรมทางวัตถุให้สืบทอดมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ก็คือพระมหากษัตริย์ในสมัยต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์

วัฒนธรรมทางวัตถุที่เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจ แรงศรัทธา ความเชื่อ และความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาพิจารณาได้จากศิลปกรรมด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑) **ด้านสถาปัตยกรรม** ซึ่งหมายถึง การออกแบบและก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะเป็นวัดหรือปูชนียสถาน เช่น โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ สิ่งเหล่านี้ได้ถูกสร้างขึ้นอย่างประณีตงดงามและมีลักษณะเป็นรูปแบบเฉพาะของแต่ละยุคสมัย เช่น

รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมช่างฝีมือด้านต่าง ๆ สร้างวัดทั้งงดงามตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) เพื่อใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) พระวิหารในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระวิหารหลวงวัดสุทัศนเทพวราราม

วัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นผลงานด้านสถาปัตยกรรมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑

พระปรางค์วัดอรุณราชวรารามเป็นผลงานด้านสถาปัตยกรรมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๒

รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ซึ่งภายในวัดมีพระอุโบสถที่ได้รับการยกย่องว่า เป็นสถาปัตยกรรมไทยที่งดงามมาก โดยบานประตูและหน้าต่างสลักลวดลายลงรักปิดทองสวยงาม และมีพระพุทธรูปประมาณ ๕๐ องค์ รอบระเบียบพระอุโบสถ นอกจากนี้ พระองค์ยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดนิเวศธรรมประวัติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยสร้างเลียนแบบวัดในศาสนาคริสต์ เป็นศิลปะแบบยุโรป มีประตูและหน้าต่างประดับกระจกสีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เคยมีมาก่อน

พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร (ซ้าย) วัดนิเวศธรรมประวัติ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ขวา) เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕

๒) ด้านประติมากรรม ซึ่งหมายถึง การปั้น การแกะสลัก และการหล่อประติมากรรม ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างพระพุทธรูปโดยการหล่อและการปั้น เช่น

รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปโลกเชษฐูประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นพระประธานที่หล่อใหญ่ที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปไตรรัตน์นายกหรือหลวงพ่โต เป็นพระประธานในพระวิหารวัดกัลยาณมิตร ธนบุรี เป็นพระพุทธรูปนั่งขนาดใหญ่ที่สุดในสมัยนี้ นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระนอนขนาดยาวที่สุดเช่นกัน

รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปองค์ระฆัง เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และพระพุทธรูปชินราชจำลอง เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่สร้างเลียนแบบฝีมือสมัยสุโขทัยได้อย่างงดงาม

พระพุทธรูปชินราชจำลองพระประธานในพระอุโบสถ
วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร

๓) ด้านจิตรกรรม ซึ่งหมายถึง การเขียนภาพ การวาดภาพลวดลายไทย จิตรกรรม ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะเป็นภาพเขียนและภาพวาดตามฝาผนังภายในพระอุโบสถ พระวิหาร พระปราสาท พระสถูปเจดีย์ และหอไตร ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นภาพที่เล่าเรื่องราวพุทธประวัติ

และชาดก เช่น ภาพเขียนพระพุทธรูปเจ้าต่อนผจญมาร ภาพวาดสวรรค์วิมาน ๖ ชั้นตามที่บรรยายไว้ในไตรภูมิพระร่วง และภาพเขียนทศชาติชาดกในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภาพวาดชาดกป่าหิมพานต์ รูปมนุษย์ในทวีปต่าง ๆ จากเรื่องไตรภูมิพระร่วงในวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม ภาพเขียนชาดก ๕๐๐ เรื่อง ที่ศาลารอบวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และที่ฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดเครือวัลย์วรวิหาร

นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวของขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนา ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย ตลอดจนประวัติศาสตร์ต่าง ๆ เช่น จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

ภาพปริจาคทรัพย์ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร
เขียนโดยขรรค์อินโข่ง จิตรกรหัวก้าวหน้าสมัยรัชกาลที่ ๔

จะเห็นได้ว่า คนในสมัยก่อนมีความลึกซึ้งทางด้านความคิด ความเชื่อ สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาออกมาเป็นรูปธรรมได้อย่างแยบยล จิตรกรรมฝาผนังนอกจากจะมีคุณค่าทางด้านจิตใจแล้ว ยังเป็นหลักฐานสำคัญที่ได้บันทึกเหตุการณ์ในอดีตไว้ในภาพเขียน ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ที่สำคัญประเภทหนึ่ง

๒. วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติหรือแนวความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ ศีลธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียมประเพณี ปรัชญา กฎหมายของคนไทยที่มีมาช้านาน มีการปฏิบัติสืบต่อกันมา มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตและยุคสมัย ซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญ ดังนี้

๑) **ภาษาและวรรณกรรม** ภาษาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรม คำในภาษาไทยหลายคำมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาในพระพุทธศาสนา เช่น ศาสนา ปัญญา ทรัพย์ จิตรกรรม ศีลธรรม นอกจากนี้ยังมีชื่อคน ชื่อเมือง ชื่อสถานที่ราชการ ชื่อบริษัท ชื่อห้างร้านต่าง ๆ แต่เดิมมักนิยมใช้ภาษาบาลีและสันสกฤต เพื่อความเป็นสิริมงคลตามความเชื่อในคติทางพระพุทธศาสนา

ส่วนวรรณกรรมของไทยทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองที่เป็นวรรณคดีสำคัญ ซึ่งตกทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีจำนวนมากที่ได้เค้าเรื่องมาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิพระร่วง ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) มหาชาติคำหลวง ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระปฐมสมโพธิกถา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวการเขียนวรรณกรรมเริ่มได้รับอิทธิพลทางตะวันตก แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือประเพณี ได้แก่ พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน ก็ยังเป็นวรรณกรรมที่ให้ความรู้ทางด้านประเพณีทั้งคติทางพระพุทธศาสนาและคติของพราหมณ์อย่างครบถ้วน

วรรณกรรมไทยที่ได้เค้าเรื่องมาจากคัมภีร์

ทางพระพุทธศาสนา

๒) *ประเพณีพิธีกรรม* จัดเป็นส่วนประกอบหนึ่งของวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นตามความเชื่อของคนในสังคมนั้น ๆ แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ประเพณีพิธีกรรมของไทยทั้งที่เกี่ยวกับชีวิต เช่น เกิด บวชนาค แต่งงาน ตาย หรือประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสารท ตลอดจนประเพณีพิธีกรรมในการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพอื่น ๆ ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ประเพณีพิธีกรรมเหล่านี้นอกจากจะช่วยให้เกิดความรัก ความสามัคคี และเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันแล้วยังได้โน้มน้าวจิตใจให้รู้จักเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีเมตตากรุณาอีกด้วย

๓) *กฎระเบียบของสังคม* จะเห็นได้ชัดว่าบางส่วนของกฎหมายและระเบียบของสังคมไทยมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา เช่น การผิดประเวณี การลักขโมย ในพระพุทธศาสนาถือว่าผิดศีลเป็นบาป ในทางกฎหมายก็ถือว่ามีความผิดตามกฎหมายเช่นกัน นอกจากนี้ การที่สังคมไทยมีความสุขสงบก็เพราะคนไทยยึดมั่นและประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การรักษาศีล การปฏิบัติธรรม ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์สังคมให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีระเบียบวินัย ผู้ที่ประพฤติผิดจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจะถือว่าเป็นผู้ที่ประพฤติผิดไปจากระเบียบของสังคมไทยด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมของไทยไม่ว่าจะเป็นศิลปกรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนกฎระเบียบของสังคม จะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น และเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในทุก ๆ ด้าน ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย

๒. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติ

พระพุทธศานานอกจากมีความสำคัญต่อสังคมไทยในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยแล้ว ยังมีความสำคัญต่อสังคมไทยในฐานะเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติไทยอีกด้วย ซึ่งพิจารณาได้จากลักษณะเด่นหลายประการดังนี้

๑. ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา

๒. ประมุขของไทย คือ องค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

๓. พระราชพิธีและรัฐพิธีต่าง ๆ มักจะมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ เช่น การจัดโต๊ะหมู่บูชา การบูชาพระรัตนตรัย การนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อความเป็นสิริมงคล

พิธีถวายผ้าพระกฐิน เป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

๔. กิจกรรมในการดำเนินชีวิตของไทยจะมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ เช่น การเกิด งานขึ้นบ้านใหม่ งานมงคลสมรส และงานฉลองต่าง ๆ แม้กระทั่งงานศพ เรียกได้ว่าตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายชีวิตของคนไทยที่เป็นชาวพุทธได้ผูกพันกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามาโดยตลอด

๕. ลักษณะนิสัยใจคอของคนไทยที่แสดงออกถึงความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ความเป็นมิตร ความร่าเริงแจ่มใส ฯลฯ เป็นลักษณะเด่นของคนไทยที่คนต่างชาติตั้งสมญาว่า สยามเมืองยิ้ม ลักษณะดังกล่าวนี้เกิดจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่คนไทยนับถือและได้นำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ลักษณะนิสัยใจคอของคนไทยเกิดจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนา

๖. ศิลปกรรมด้านต่าง ๆ ในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และวรรณกรรม ล้วนเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจ แรงศรัทธา ความเชื่อ และความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความประณีตวิจิตรงดงาม คุณค่าของศิลปกรรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศให้เข้ามาทัศนศึกษา ศิลปกรรมเหล่านี้จึงเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยจะเห็นได้ตามหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ มีวัดกระจายอยู่ทั่วไป

๗. การมีวัดทางพระพุทธศาสนากระจายอยู่ทั่วไป ไม่ว่าส่วนใดของประเทศไทยจะมีวัดกระจายอยู่เกือบทุกหมู่บ้านหรือทุกชุมชนจากการที่ประเทศไทยมีวัดกระจายอยู่ทั่วไปนั้นจึงเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยได้ชื่อว่า เป็นเมืองพุทธ

๘. วัตรปฏิบัติและจริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์ เช่น การถือศีล ๒๒๗ ข้อ การสำรวมขณะบิณฑบาต การวางตนอยู่ในพุทธจักรเป็นส่วนต่างหากจากอาณาจักร โดยเฉพาะการไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะเฉพาะที่มีในคณะสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่งดงามที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยอย่างแท้จริง

จริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ภายหลังการสังคายนาครั้งที่ ๓ พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก แม้พระพุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้าไปในประเทศต่าง ๆ ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และมีลักษณะการเผยแผ่ตลอดจนรูปแบบการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่มีจุดประสงค์เหมือนกันคือ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันและอยู่กันอย่างสันติสุข อันเป็นผลให้พระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงมาได้จนทุกวันนี้

การที่คนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านาน พระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย หลักธรรม ตลอดจนแนวทางปฏิบัติในพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่กลมกลืนในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย และฝังลึกเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย จนกลายเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติที่มีคุณค่าที่คนไทยควรธำรงไว้สืบต่อไป

๒.๓ ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน และการจัดระเบียบสังคม

๑. ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านความเป็นอยู่ ด้านศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาไม่ว่าจะด้านใดมีเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือทำให้ตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติเกิดความสงบ ความสุข ความเจริญก้าวหน้า และเป็นระเบียบเรียบร้อย

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้น มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ชุมชนที่ดี คือ ชุมชนที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสงบสุข สมาชิกในชุมชนมีความรักใคร่และสามัคคีปรองดอง รู้จักให้อภัย ไม่คิดแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน สมาชิกทุกคนในชุมชนรู้หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติตามหน้าที่นั้นด้วยความรับผิดชอบ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น จึงแยกการพัฒนาชุมชนออกเป็น ๒ ด้าน คือ การพัฒนาชุมชนด้านวัตถุและการพัฒนาชุมชนด้านจิตใจ

๑. การพัฒนาชุมชนด้านวัตถุ แม้ว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของฝ่ายบ้านเมือง แต่พระพุทธศาสนาก็สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ เพราะเป้าหมายในการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แก่พระสงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขอให้พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก...” ดังนั้นจะเห็นว่า พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยมีเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น

การพัฒนาชุมชนด้านวัตถุ พระสงฆ์มีได้เป็นผู้ลงมือทำเอง แต่จะเป็นผู้ริเริ่มและเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา งานบางอย่างที่ต้องอาศัยการร่วมตัวของประชาชนช่วยกันทำ พระสงฆ์จะทำหน้าที่นี้ได้ดี เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือและเชื่อถือฟัง

กิจกรรมและผลงานด้านการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ที่พบอยู่ในปัจจุบัน เช่น

๑. การสร้างโรงเรียนหรือสถานศึกษา รวมทั้งกิจกรรมที่ส่งเสริมการศึกษา เช่น การมอบอุปกรณ์การเรียน การมอบทุนการศึกษา

๒. การสร้างโรงพยาบาล สถานีอนามัย ตลอดจนอุปกรณ์การรักษาพยาบาล

๓. การสร้างถนนหนทาง ศาลาที่พักสำหรับคนเดินทาง และแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้

๔. การสร้างแหล่งบริการด้านความรู้ เช่น หอกระจายข่าว ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ห้องสมุด

พุทธทาสภิกขุพระสงฆ์ที่นำชาวบ้าน
สร้างสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๕. การจัดการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การใช้ระบบสหกรณ์ การตั้งธนาคารโค-กระบือ จะเห็นได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนด้านวัตถุมีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ครูบาศรีวิชัย เป็นผู้นำชาวบ้านสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พุทธทาสภิกขุ เป็นผู้นำชาวบ้านสร้างวัดสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัญญานันทภิกขุ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เป็นผู้ริเริ่มสร้างอาคารรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลชลประทาน พระพยอม กัลยาโณ จังหวัดนนทบุรี เป็นผู้ริเริ่มสร้างโรงงานปรับปรุงของเก่าที่ใช้แล้วให้กลับมาใช้ใหม่ได้อีก (รีไซเคิล)

นอกจากบทบาทในการเป็นผู้นำของพระสงฆ์แล้ว หลักธรรมของพระพุทธศาสนาก็มีส่วนในการส่งเสริม สร้างสรรค์ และพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า เกิดความสงบสุขขึ้นในชุมชน ตัวอย่างหลักธรรม เช่น ฆราวาสธรรม ๔ เป็นการดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติ ๔ ประการ ได้แก่

๑

สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์

สุจริต ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง พูดความจริง จริ่งต่อหน้าที่การงานของตนเองและที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

๒

ทมะ คือ การข่มใจ

ข่มใจไม่ให้ยึดติดกับอบายมุขต่าง ๆ ปฏิบัติตนเป็นคนที่ไม่มี ความโลภ ความโกรธ และความหลง

๓

ขันติ คือ ความอดทนอดกลั้น

อดทนต่อกิเลส สิ่งชั่วร้าย หรือโรคภัยที่จะเข้ามาครอบงำจิตใจ อดกลั้นต่อปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ

๔

จาคะ คือ การเสียสละ

ไม่ยึดมั่นถือมั่นต่อสิ่งต่าง ๆ เปิดใจให้กว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พร้อมที่จะพัฒนาสังคมร่วมกับคนอื่น ๆ

๒. การพัฒนาชุมชนด้านจิตใจ การพัฒนาชุมชนที่สำคัญเน้นที่การพัฒนาด้านจิตใจ ปัจจุบันแม้ฝ่ายบ้านเมืองจะมีหน่วยงานหลายหน่วยงานเข้ามาช่วยในการพัฒนา แต่การพัฒนาเหล่านั้น

จะมุ่งเน้นการศึกษาด้านกายภาพเป็นหลัก ส่วนการพัฒนา
ด้านจิตใจนั้นยังไม่มีหน่วยงานใดที่มีบทบาทเด่นชัดเท่ากับ
พระสงฆ์และประชาชน โดยเฉพาะชาวนบพทจะให้ความสำคัญ
กับพระสงฆ์ เคารพนับถือ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ปฏิบัติ
ตนตามที่พระสงฆ์แนะนำด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ทำให้
คุณธรรมและจริยธรรมของชาวนบพทมีคุณค่า ดังจะเห็นได้ว่า
สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชนบทจะมีความเรียบง่าย
มากกว่าคนเมือง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจาก
การอบรมสั่งสอนของพระสงฆ์

การจะพัฒนาชุมชนให้เจริญ
ควรเริ่มจากพัฒนาคนให้คิดดีและทำดี

การพัฒนาด้านจิตใจถือเป็นกระบวนการที่สำคัญ ไม่ว่าจะพัฒนาชุมชนให้เป็นไปอย่างไร
มีความเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด สิ่งที่สำคัญคือต้องพัฒนาคนให้มีคุณธรรมและจริยธรรม
ที่พึงประสงค์ให้ได้ ซึ่งได้แก่ ความรัก ความสามัคคี ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต
ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความประหยัด และความ
ไม่ประมาท คุณธรรมและจริยธรรมเหล่านี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้มากมาย ควรที่จะเรียนรู้
และนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนหรือสังคมให้มีความสุข
และร่วมกันพัฒนาชุมชนหรือสังคมให้เจริญก้าวหน้า ตัวอย่างหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ช่วย
สร้างสรรค์และพัฒนาชุมชนหรือสังคมด้านจิตใจ ได้แก่ อารยวัณ ๕

อารยวัณ หมายถึง ข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความเป็นอารยชน คือ เป็นคนเจริญ มีความมั่นใจ
มีเหตุผล รู้จักรับผิดชอบต่อตนเอง และสามารถพึ่งตนเองได้ มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. งอกงามด้วยศรัทธา คือ มีความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลและไม่เชื่องมงายไร้สาระ
๒. งอกงามด้วยศีล คือ มีความประพฤติที่ดีงามทั้งทางกายและวาจา
๓. งอกงามด้วยสุตะ คือ มีความขยัน หมั่นศึกษาหาความรู้ และเอาใจใส่ในการสดับตรับฟัง
๔. งอกงามด้วยจาคะ คือ รู้จักเสียสละ รู้จักแบ่งปัน มีน้ำใจโอบอ้อมอารี และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๕. งอกงามด้วยปัญญา คือ มีความรอบรู้ รู้คิด รู้พิจารณา และเข้าใจเหตุผล

๒. ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับการจัดระเบียบสังคม

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่สับสนวุ่นวาย ไร้ระเบียบวินัย ไม่มีความสงบ สังคมเสื่อมโทรมทาง
ด้านจิตใจ เพราะคนในสังคมทางศีลธรรมมากขึ้น จึงจำเป็นต้องเร่งรัดการจัดระเบียบสังคม
การจัดระเบียบสังคมในปัจจุบันดำเนินการอยู่ ๒ วิธี คือ การออกกฎหมายและให้
การศึกษาอบรม

๑. การออกกฎหมาย เป็นการกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อควบคุม
ความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ในระเบียบ หากมีการฝ่าฝืนหรือละเมิดจะมีบทลงโทษ เช่น
ปรับ จำคุก กักขัง หรืออื่น ๆ ตัวอย่างเช่น

* ห้ามมิให้ผู้รับอนุญาตตั้งสถานบริการ ยินยอมหรือปล่อยปละละเลยให้ผู้ที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ ซึ่งมีได้ทำงานในสถานที่บริการนั้นเข้าไปทำงานในสถานบริการ ผู้ใดฝ่าฝืนจะได้รับโทษ คือ ถูกสั่งพักหยุดให้บริการครั้งละไม่เกินเก้าสิบวันตามพระราชบัญญัติสถานบริการ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๕๖ มาตรา ๑๖/๑

* ห้ามมิให้ผู้รับอนุญาตตั้งสถานบริการยินยอมหรือปล่อยปละละเลยให้มีการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดในสถานบริการ ผู้ใดฝ่าฝืนจะได้รับโทษ คือ ถูกสั่งพักหยุดให้บริการครั้งละไม่เกินเก้าสิบวันตามพระราชบัญญัติสถานบริการ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๕๖ มาตรา ๑๖ (๕)

* ห้ามจำหน่าย แลกเปลี่ยน หรือให้สุราหรือบุหรี่แก่เด็กอายุต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ เว้นแต่การปฏิบัติทางการแพทย์ ผู้ใดฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินสามหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ๒๕๕๖ มาตรา ๓๗

การจัดระเบียบสังคมด้วยการออกกฎหมายวิธีนี้แม้จะมีบทลงโทษเพื่อให้เกิดความกลัวในการกระทำความผิด แต่การลงโทษจากภายนอก จึงไม่ค่อยมีผลมากนัก

๒. การให้การศึกษามอบธรรม เป็นการปลูกฝังสมาชิกในสังคมให้มีจิตสำนึกว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ พระพุทธศาสนาไม่ปฏิเสธวิธีการจัดระเบียบสังคมด้วยการออกกฎหมาย แต่เห็นว่า วิธีการดังกล่าวให้ผลระยะสั้นและการกระทำความผิดจะเกิดขึ้นได้อีก ถ้าจะให้ได้ผลระยะยาวจริง ๆ ต้องจัดระเบียบสังคมด้วยการให้การศึกษามอบธรรม โดยการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดมีขึ้นในจิตใจของสมาชิกในสังคมให้มากยิ่งขึ้น คุณธรรมและจริยธรรมในที่นี้คือ หิริ-โอตตปปะ และเบญจศีล-เบญจธรรม

หิริ คือ ความละอายแก่ใจ หมายถึง ความละอายแก่ใจในการที่จะกระทำความชั่วทั้งหลาย เห็นความชั่วเป็นสิ่งสกปรกที่จะทำให้จิตใจเศร้าหมอง จึงไม่ทำความชั่วนั้น

โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัว หมายถึง ความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว ซึ่งเกิดจากการพิจารณาโทษหรือความเลวร้ายของผลที่จะเกิดจากการกระทำความชั่ว แล้วไม่กระทำความชั่วนั้น

เบญจศีล คือ ศีล ๕ เบญจธรรม คือ ธรรม ๕ ทั้งเบญจศีลและเบญจธรรมจะต้องปฏิบัติควบคู่กันไป และต้องประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งครัด จึงจะได้ชื่อว่าเป็นคนดีอย่างแท้จริง

ศีลข้อ ๑ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จะต้องปฏิบัติควบคู่กับธรรมข้อ ๑ คือ มีความเมตตา กรุณา

ศีลข้อ ๒ การงดเว้นจากการลักทรัพย์ จะต้องปฏิบัติควบคู่กับธรรมข้อ ๒ คือ ประกอบสัมมาอาชีพ ได้แก่ อาชีพที่สุจริต ไม่ผิดศีลธรรมและกฎหมาย

ศีลข้อ ๓ การงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม จะต้องปฏิบัติควบคู่กับธรรมข้อ ๓ คือ สำรวมในกาม

ศีลข้อ ๔ การงดเว้นจากการพูดเท็จ จะต้องปฏิบัติควบคู่กับธรรมข้อ ๔ คือ มีสัจจะ

ศีลข้อ ๕ การงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย จะต้องปฏิบัติควบคู่กับธรรมข้อ ๕ คือ มีสติสัมปชัญญะ

เบญจศีล-เบญจธรรมถือว่าเป็นหลักปฏิบัติที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคม เพราะหลักปฏิบัติดังกล่าวทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดี และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

นักเรียนแบ่งกลุ่มตามความเหมาะสม แต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคมว่ามีผลดีต่อตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติอย่างไร สรุปและบันทึกผล แล้วนำแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันร่วมกันในห้องเรียน

๓. พุทธประวัติ

พุทธประวัติ หมายถึง เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ชาวพุทธควรศึกษาพุทธประวัติให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อเพิ่มศรัทธาความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าและสามารถนำพระจริยวัตรของพระองค์มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ในชั้นนี้จะได้เรียนรู้พุทธประวัติเรื่อง การผจญมาร การตรัสรู้ และการสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้า

๓.๑ การผจญมาร

หลังจากพระสิทธัตถะทรงเลิกการบำเพ็ญทุกรกิริยาเพราะทรงเห็นว่า การบำเพ็ญทุกรกิริยานั้นมิใช่วิธีที่ถูกต้องสำหรับการค้นหาหนทางพ้นจากความทุกข์ และได้ทรงตั้งพระทัยว่าจะบำเพ็ญเพียรทางจิต จึงทรงเริ่มเสวยพระกระยาหารตามปกติเพื่อให้มีกำลังและมีพระวรกายที่แข็งแรง

ปัญจวัคคีย์ ได้แก่ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ที่ตามเสด็จมาคอยให้การดูแลรับใช้ เมื่อเห็นพระสิทธัตถะกลับมาเสวยพระกระยาหารก็เกิดความไม่เชื่อถือ จึงชักชวนกันหนีไปอยู่ที่อิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี

พระสิทธัตถะเมื่อทรงอยู่ตามลำพังก็ทรงเริ่มบำเพ็ญเพียรทางจิต ก่อนเริ่มในตอนเช้าทรงรับและเสวยอาหารที่นางสุชาดานำมาถวาย หลังจากเสวยแล้วได้ทรงนำภาตไปลอยในแม่น้ำเนรัญชรา และทรงสงวนน้ำที่นั่น ตอนกลางวันได้เสด็จไปพักผ่อนในดงไม้สาละ ตอนเย็นได้เสด็จมุ่งหน้าไปที่ต้นพระศรีมหาโพธิ์ระหว่างทางทรงรับหย้าคาจากโสถยิยพราหมณ์และเสด็จต่อไปจนถึง

นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส
แด่พระสิทธัตถะ

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทรงลาดหย้าปูเป็นที่นั่งต่างบัลลังก์ทางด้านตะวันออกของโคนต้นพระศรีมหาโพธิ์แล้วประทับนั่งบนแท่นหย้าคานั้น ทรงตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่ว่า แม้ว่าเนื้อและเลือดในกายจะเหือดแห้งไป ไม่มีอะไร เหลือเพียงหนัง เอ็น และกระดูกก็ตามที่ ถ้ายังไม่ตรัสรู้สัจธรรมจะไม่ยอมลุกขึ้นจากที่นี้

จากนั้นพระสิทธัตถะทรงเริ่มบำเพ็ญเพียรทางจิตตามหลักฌานที่เคยทรงมีพื้นฐานมาจากสำนักของอาหารดาบสและอุททกดาบส ทรงตั้งพระทัยระดมกำลังจิตต่อสู้กับธรรมชาติฝ่ายต่ำเพื่อยกระดับจิตให้สูงขึ้น และเพื่อค้นหาความจริงให้ได้ว่า ความทุกข์ของชีวิตเกิดขึ้นมาได้อย่างไร และจะอย่างไรจึงจะหลุดพ้นจากความทุกข์นั้นได้

ขณะนั้นเป็นเวลาพระอาทิตย์ตกดิน พญามารที่ชื่อว่า วสวัตติ ที่คอยขัดขวางการกระทำ ความดีของพระองค์ตลอดมา เมื่อทราบพระดำริปณิธานอันแน่วแน่ของพระองค์แล้ว ก็เกิดหวั่นเกรงว่า หากปล่อยให้ตรัสรู้สัจธรรมตามปณิธานแล้ว พระสิทธัตถะก็จะพ้นจากอำนาจของตน จึงได้ระดมพลคือ เสนามารทั้งหลายมาผจญเพื่อขับไล่ด้วยวิธีที่น่ากลัวต่าง ๆ เช่น บันดาลให้พายุพัดรุนแรง บันดาลฝนให้ตกหนัก บันดาลให้ปรากฏเป็นอาวุธที่ระดมยิงเข้าไปเพื่อให้ตกต้องพระองค์ แต่พระองค์ได้ทรงระลึกถึงความดีที่ได้ทรงบำเพ็ญมาที่เรียกว่า พระบารมี ๑๐ ประการ จึงทรงมีพระทัยมั่นคง ไม่หวาดกลัวต่ออำนาจมารที่มาแสดงด้วยประการต่าง ๆ นั้น ซึ่งสิ่งเหล่านั้นกลับกลายเป็นเครื่องสัการบูชาพระองค์

จากนั้นพญามารได้แสดงทูลวาทาให้พระองค์ลุกหนีออกไป โดยแสดงว่าบัลลังก์ที่ประทับนั่งนั้นว่าเป็นของตน เพราะตนก็ได้

แม่น้ำเนรัญชราเป็นสถานที่ที่พระสิทธัตถะ
ทรงลอยภาตพร้อมทรงอธิษฐานจิตและทรงสงวนน้ำ
ก่อนที่จะบำเพ็ญเพียรทางจิต

ต้นโพธิ์ที่พุทธคยา

ในสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ประเทศอินเดีย

แท่นวัชรอาสน์หรือรัตนบัลลังก์

ประเทศอินเดีย

อันให้พระองค์ทรงชนะมารก่อนพระอาทิตย์อัสดงและก็พอดีเป็นเวลาพลบค่ำจึงได้เริ่มบำเพ็ญเพียร ต่อจนได้บรรลุนิยามทั้ง ๓ ตามลำดับ คือ ปฐมยาม ทรงบรรลุรูปเพนิวาสนุสสติญาณ คือ ญาณหยั่งรู้ในชาติภพก่อน ๆ กล่าวคือ ทรงระลึกชาติได้ มัชฌิมยามทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ คือ ญาณหยั่งรู้การเกิดและการตายของสัตว์ทั้งหลาย และปัจฉิมยามทรงบรรลุอาสวักขยญาณ คือ ญาณเป็นเหตุทำอาสวะให้หมดสิ้นไป โดยได้ตรัสรู้วิธี ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เมื่อได้ตรัสรู้แล้วยังประทับเสวยวิมุตติสุขที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้นเป็นเวลา ๗ วัน

ในขณะที่ประทับเสวยวิมุตติสุขที่โคนต้นอชปาลนิโครธ มีเรื่องเล่าว่า พญามารมีความโศกเศร้า เสียใจที่ไม่สามารถเอาชนะได้ คิดมารทั้ง ๓ คือ นางตณหา นางราคา และนางอรดี จึงได้อาสาที่จะนำพระองค์ให้มาอยู่ในอำนาจให้ได้ แล้วก็เข้าไปที่โคนต้นอชปาลนิโครธที่ประทับ คิดมารทั้ง ๓ ได้แสดงเป็นสตรีเพศวัยต่าง ๆ โดยคิดว่า บุรุษเพศย่อมชอบ ย่อมมีรสนิยมนิสัยสตรีเพศต่างวัยกัน จึงได้มาแสดงเป็นสตรีเพศวัยรุ่นบ้าง วัยกลางคนบ้าง วัยแม่ลูกอ่อนบ้าง หมายมันที่จะให้พระองค์ ทรงพอพระทัย แต่พระองค์ก็ได้ทรงแสดงพระวาจาประกาศความเป็นผู้สิ้นกิเลส ไม่สนพระทัย แม้แต่น้อย คิดมารทั้ง ๓ ก็พ่ายแพ้กลับไปอีก

บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ มาเหมือนกัน โดยอ้างเสนามารทั้งหลายให้เป็นพยาน เสนามารเหล่านั้นก็ส่งเสียงร้องกึกก้องสนับสนุนเป็นเสียงเดียวกัน ในเวลานั้นพระสิทธัตถะไม่มีใครอื่นที่จะอ้างมาเป็นพยาน จึงได้ทรงเหยียดพระหัตถ์ขวาชี้ลงไป ที่แม่พระธรณีเพื่อให้แม่พระธรณีเป็นพยานว่า พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญทานต่าง ๆ มาเป็นอันมาก และทุกครั้งที่ทรงบำเพ็ญทานก็ได้ทรงหลั่งทักษิโณทก (หยดน้ำ) ลงบนแผ่นดิน ซึ่งมีบุคลาธิษฐานเหมือนดังหยดน้ำลงบนมวยผมของพระแม่ธรณี เพราะฉะนั้นเท่ากับว่าพระแม่ธรณีได้เป็นพยานในการทรงบริจาคทานของพระองค์ จึงได้ปรากฏเป็นพระแม่ธรณีบีบมวยผม ซึ่งชุ่มด้วยหยดน้ำหลั่งออกมามากมาย กลายเป็นทะเลหลวงท่วมพญามารและเสนามารทั้งหลาย ช้างคิริเมขลาที่พญามารบัญชาการอยู่นั้นก็ฟุบเหว้าหน้าทั้งสองลงเป็นการถวายนมัสการพระองค์ พญามารพร้อมทั้งเสนามารจึงแตกพ่ายถูกน้ำพัดพาไปหมดสิ้น จึงเป็น

คำว่า มาร ในพระพุทธศาสนา หมายถึง สิ่งที่มาบุคลลให้ตายจากคุณความดี สิ่งที
ล้างผลาญคุณความดีหรือเป็นผู้ขัดขวางบุคลลมิให้บรรลุผลสำเร็จอันดีงาม ประกอบด้วย

๑. กิเลสมาร หมายถึง มารคือกิเลสที่ยั่วให้คิดในกามคุณ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส
และสัมผัส ซึ่งมีได้ทั้งด้านที่จิตใจไปคิดในกามคุณและการตกแต่งวัตถุหนึ่งให้สวยงาม
จนเกิดความหลงติดใจ

๒. ขันธมาร หมายถึง มารคือขันธ ๕ เป็นความหลงในสภาพที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ทำให้
ตัดโอกาสไม่ให้บุคลลทำกิจหน้าที่บำเพ็ญความดีได้ตามที่ปรารถนา หรืออาจพลาดโอกาสนั้น
โดยสิ้นเชิง

๓. อภิสังขารมาร หมายถึง มารที่ขัดขวางมิให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ มีเจตนาชั่ว

๔. เทวปุตตมาร หมายถึง มารคือเทวบุตร คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคลไว้ไม่ให้ล่วงพ้น
จากอำนาจครอบงำของตน โดยชักนำให้ห่วงพะวงในกามสุข ไม่อาจเสียสละออกไปบำเพ็ญ
คุณความดีที่ยิ่งใหญ่ อย่างในกรณีพระยาวัสวดีติมารขัดขวางพระสิทธัตถะ

๕. มัจจุมาร หมายถึง มารคือความตาย เพราะความตายเป็นตัวการตัดโอกาสที่จะกระทำ
ความดีต่าง ๆ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติที่สำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ การล่องลงและการจงจำ เป้าหมาย
ก็คือการล่องลงหรือจงจำจิตวิญญาณของมนุษย์ให้ลุ่มหลงมัวเมาตกเป็นทาสของมารในที่สุด

ดังนั้น มารที่พระสิทธัตถะทรงพบวิเคราะห์ได้ว่า เกิดจากมารทั้ง ๔ ข้อแรก คือ กิเลสมาร
ขันธมาร อภิสังขารมาร และเทวปุตตมาร แต่มารที่ทำหน้าที่เด่นที่สุด คือ กิเลสมาร
ที่เกิดขึ้นในพระทัยของพระองค์ ซึ่งจะเป็นตัวขัดขวางมิให้พระองค์ตรัสรู้ได้ อันได้แก่ การต่อสู้
ทางความคิดของพระองค์ระหว่างกิเลสกับธรรมะ ด้านหนึ่งมุ่งบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
แต่อีกด้านหนึ่งยังคิดถึงความสะดวกสบายในอดีตและความทุกข์ทรมานในการบำเพ็ญเพียร
กิเลสมารทั้ง ๒ ด้าน คือ ด้านที่เป็นอารมณ์นำปรารถนาหรือที่เรียกว่า อวิชฺฐารมณฺ์ ได้แก่ ความ
ยินดี ความลุ่มหลงเพลิดเพลินอยู่กับความสุขสบายในขณะที่เป็นเจ้าชายสิทธัตถะ อีกด้านหนึ่งคือ
อารมณ์ที่ไม่นำปรารถนาหรือที่เรียกว่า อนวิชฺฐารมณฺ์ ได้แก่ ความไม่สบายใจ ความขัดเคืองใจ ความ
ย่อท้อ และความทุกข์ยากลำบากในการบำเพ็ญเพียร

นอกจากนั้นพระองค์ยังต้องเผชิญกับกิเลสมารจากธิดามารทั้ง ๓ คือ นางราคา (มีลักษณะ
ยั่วชวน) นางตันหา (มีลักษณะสาวพราวเสน่ห์) และนางอรดี (มีลักษณะสาวอารมณ์ร้อน) จะเห็น
ได้ว่าพระองค์ต้องต่อสู้กับจิตใจของพระองค์เอง เพื่อต่อสู้กับมารที่ล่องลงมิให้พระองค์หลุดพ้น
จากกิเลสทั้งปวง

ดังนั้น การชนะมารของพระองค์เป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ นั่นคือชัยชนะที่มีต่อความคิด
ของพระองค์เองจนสามารถบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ในที่สุด

จากเรื่องดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นตัวอย่างให้เห็นว่า การที่มนุษย์จะสามารถ
เอาชนะกิเลสที่เกิดขึ้นในใจของตนได้ถือว่าเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่

๓.๒ การตรัสรู้

ในท่ามกลางความสงบแห่งจิตนั้น พระสิทธัตถะก็ได้ทรงระลึกถึงความเป็นไปของชีวิต โดยสืบสาวไปหาต้นกำเนิดแห่งชีวิตของพระองค์ย้อนหลังเรื่อยไปก็ทรงระลึกชาติได้ด้วยพระญาณที่เรียกว่า *บุพเพนิวาสานุสสติญาณ* และเมื่อทรงพิจารณาด้วยพระญาณอันแรงกล้าต่อไปอีกก็ทรงทราบถึงสุขทุกข์ของสัตว์โลกว่า คนนี้มีสุขเพราะทำกรรมดี คนนั้นมีทุกข์ เพราะทำกรรมไม่ดี ทรงรู้ว่า สัตว์โลกล้วนมีกรรม มีอดีต อนาคต และปัจจุบันเกี่ยวข้องอยู่กับกรรม เกิดและตายก็ล้วนแต่กรรม ตายแล้วเกิด เกิดแล้วตายก็เพราะกรรม เรียกว่า *จุตูปปาตญาณ*

ในที่สุดก็ทรงทราบว่า ต้นเหตุที่ทำให้ชีวิตของคนและสัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิด ก็เนื่องมาจากกิเลสต้นเหตุ คือ ความรัก ความชัง และความหลง ซึ่งถ้าไม่ประสงค์จะติดอยู่ในบ่วงของการเวียนว่ายตายเกิดเช่นนี้มีอยู่ทางเดียวเท่านั้นคือต้องทำลายกิเลสต้นเหตุต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไปและได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระญาณที่เรียกว่า *อัสสวัชฌญาณ* ว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ที่หมดสิ้นจากกิเลสทั้งปวงแล้ว

พระสิทธัตถะได้ทรงบรรลุถึงสิ่งที่ทรงประสงค์ โดยตรัสรู้ถึงความจริงที่ว่า ความทุกข์ทั้งปวงเกิดขึ้นมาได้อย่างไร และทำอย่างไรจึงจะรอดพ้นจากความทุกข์นั้นได้ นั่นก็คือ พระองค์ได้ตรัสรู้ความจริง ๔ ประการที่เรียกว่า *อริยสัจ ๔* ได้แก่

๑. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ
๒. สมุทัย คือ เหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์
๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์
๔. มรรค คือ แนวทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์

ตั้งแต่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชจนถึงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ นับเป็นเวลา ๖ ปี การตรัสรู้นั้นเรียกว่า *พุทธะ* หมายถึง ผู้ตื่นจากความหลับใหลและหลงใหลด้วยกิเลส ผู้เบิกบานเพราะหลุดพ้นจากกิเลส การตรัสรู้นี้เป็นการตรัสรู้ได้โดยพระองค์เอง ไม่มีใครเป็นครูอาจารย์ เหมือนกับนักวิทยาศาสตร์ที่ประสบผลสำเร็จจากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง พระองค์จึงทรงพระนามว่า *อระหัง สัมมาสัมพุทธโธ* หรือ *พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า*

มหาโพธิวิหาร

สถานที่ตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า ประเทศอินเดีย

พระสิทธัตถะตรัสรู้ อริยสัจ ๔

ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖

อะระหัง คือ เป็นผู้ไกลจากกิเลสหรือหลุดพ้นจากกิเลส และสัมมาสัมพุทธโธ คือ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง

๓.๓ การสั่งสอนธรรม

เมื่อตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงพักผ่อนพระอิริยาบถที่เรียกว่า เสวยวิมุตติสุข ในสถานที่ต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกับสถานที่ตรัสรู้ ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ใต้ต้นไม้เกตุ มีพ้อคำ ๒ คน ชื่อตปุสสะและภัลลิกะ เดินทางผ่านมาได้เห็นพระองค์ประทับนั่งอยู่ด้วยอาการอันสงบ จึงได้นำอาหารเข้าไปถวาย ครั้นได้ฟังคำสั่งสอนจากพระพุทธเจ้าแล้วรู้สึกจับใจ และทูลขอให้พระองค์ยอมรับเขาเป็นสาวก ซึ่งพระองค์ก็ทรงทำตามที่เขาขอ ด้วยเหตุนี้พ้อคำทั้งสองคนจึงได้ชื่อว่าเป็นบุคคลคู่แรกในโลกที่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า

หลังจากที่เสวยวิมุตติสุขแล้ว พระพุทธเจ้าทรงเริ่มดำริถึงสิ่งที่จะกระทำต่อไป ครั้งแรกทรงมีอาการน้อมไปที่จะไม่แสดงธรรมด้วยทรงพิจารณาว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นละเอียดและสุขุมลุ่มลึกมาก คนในโลกที่มีกิเลสหนาปัญญาหยาบจะฟังรู้เรื่องหรือ แต่จับพลันก็เกิดพระมหากษัตริยาตอบคำถามนั้นได้ว่า คนในโลกที่จะฟังธรรมของพระองค์รู้อะไรนั้นมียุมีใช้น้อยมิใช่ไม่มีอยู่เลย ดูกดอกบัว ๓ เหล่า* ที่มีโอกาสเบ่งบานเมื่อต้องแสงพระอาทิตย์ จึงตัดสินใจประกาศพระศาสนาเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนให้แพร่หลายออกไป

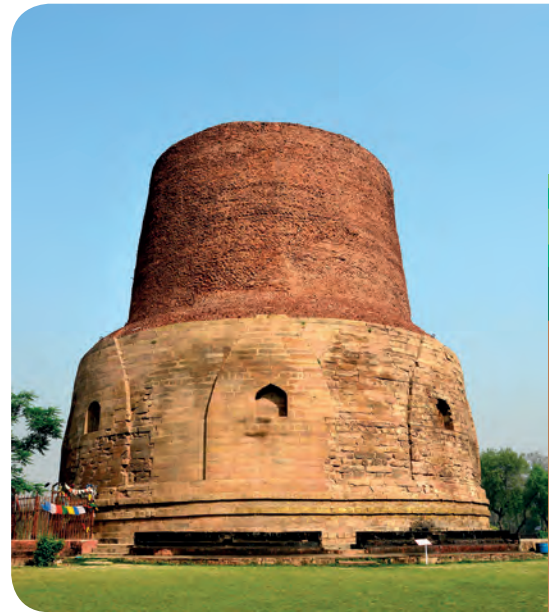
เมื่อตัดสินใจประกาศแล้ว พระพุทธเจ้าทรงเริ่มพิจารณาว่า ควรที่จะสอนใครเป็นคนแรก พระองค์ทรงดำริถึงอาหารดาบสและอุทกดาบส แต่ก็ทรงทราบด้วยพระญาณว่าท่านทั้งสองได้เสียชีวิตไปแล้ว ต่อมาก็ทรงดำริถึงปัญจวัคคีย์ผู้คอยเฝ้าปรนนิบัติรับใช้พระองค์ในขณะที่บำเพ็ญทุกรกิริยา และทรงทราบว่าขณะนี้ได้อยู่ที่อสิปตมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี จึงได้เสด็จจากตำบลอุรุเวลาเสนานิคมไปยังอสิปตมฤคทายวัน

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงอสิปตมฤคทายวัน ปัญจวัคคีย์ได้เห็นพระองค์เสด็จมาแต่ไกล จึงตกลงกันว่าจะไม่ออกไปต้อนรับและไม่แสดงความเคารพ แต่เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเข้ามาใกล้ด้วยความสง่างาม มีรัศมีเปล่งปลั่ง และมีแวแห่งความประเสริฐ ซึ่งปัญจวัคคีย์ไม่เคยเห็นมาก่อน จึงทำให้ลืมข้อตกลงทั้งหมด รีบออกไปต้อนรับ ถวายความเคารพ รับบาตรและจีวร ปูอาสนะ และชำระพระบาทแล้วกราบทูลให้ประทับนั่ง

* พระไตรปิฎกกล่าวถึงดอกบัว ๓ เหล่า แต่ดอกบัว ๔ เหล่าได้มีการอธิบายเพิ่มเติมในภายหลังตามประเภทของบุคคลที่สั่งสอนได้ และสั่งสอนไม่ได้เรียกว่า บุคคล ๔ จำพวก ได้แก่ อุกคฆิฏญญ ผู้รู้และเข้าใจได้โดยฉับพลันเพียงยกหัวขึ้นแสดง วิปริตญญ ผู้รู้และเข้าใจได้ก็ต่อเมื่ออธิบายขยายเนื้อความ เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำให้รู้และเข้าใจต่อไปได้ และปพรมะ ผู้ที่ไม่สามารถแนะนำได้

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับนั่งแล้ว ได้ตรัสแก่ปัญจวัคคีย์ว่า “เราได้พบหนทางแห่งอมตธรรมแล้ว เราจะบอกและแนะนำแก่พวกเธอ ถ้าพวกเธอฟัง ศึกษา แล้วปฏิบัติตามที่บอก ไม่นานพวกเธอก็จะรู้ได้ด้วยตนเอง พวกเธอจะเข้าถึงสิ่งที่มียู่เหนือความเกิดและความตายได้ด้วยตนเอง” แต่ปัญจวัคคีย์ก็ยังไม่เชื่อพระดำรัสของพระพุทธเจ้า และได้กล่าวตอบโต้หลายประการ พระองค์จึงตรัสว่า “พวกเธอจงฟังก่อน จงนึกให้ดี ๆ ว่า ตลอดเวลาที่พวกเธออยู่กับเราในครั้งกระโน้น เราเคยพูดเช่นนี้กับพวกเธอบ้างหรือไม่” เมื่อได้ฟังเช่นนั้นปัญจวัคคีย์ต่างก็ระลึกได้และยอมรับว่าเป็นความจริง จึงไม่ปฏิเสธที่จะฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่อไป

เช้าวันรุ่งขึ้น เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมให้ปัญจวัคคีย์ฟัง นับเป็นการแสดงธรรมครั้งแรกตั้งแต่ตรัสรู้มา จึงเรียกรวมการแสดงธรรมครั้งนี้ว่า ปฐมเทศนา ธรรมที่ทรงแสดงนั้นต่อมาภายหลังได้มีการรวบรวมเป็นพระสูตร เรียกว่า ขัมมจักกัปปวัตตนสูตร ผลจากการแสดงธรรมครั้งนี้ของพระพุทธเจ้าทำให้โกณฑัญญะหัวหน้าปัญจวัคคีย์มีความเข้าใจในธรรมและหมดสิ้นจากความสงสัยในเรื่องต่าง ๆ ที่เรียกว่า เกิดดวงตาเห็นธรรม พระพุทธเจ้าจึงทรงเปล่งพระวาจาว่า อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญโญ แปลว่า โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ตั้งแต่นั้นมาโกณฑัญญะจึงมีชื่อใหม่ว่า อัญญาโกณฑัญญะ จากนั้นท่านจึงกราบทูลขอบวชเป็นพระสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงบวชให้ พระอัญญาโกณฑัญญะจึงเป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนาและเป็นพระสาวกรูปแรกของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ปฐมสาวก ในวันนั้นได้มีพระรัตนตรัยครบองค์

ขัมเมกชสถูป สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ประเทศอินเดีย

๓ ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เรียกวันนั้นว่า วันอาสาฬหบูชา ส่วนปัญจวัคคีย์ที่เหลือเมื่อได้ฟังธรรมจนมีความรู้ความเข้าใจแล้ว ก็ได้กราบทูลขอบวชในเวลาต่อมา

ต่อจากวันนั้น พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงธรรมชื่อ อนัตตลักขณสูตร เมื่อพระปัญจวัคคีย์ได้ฟังแล้วก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด นับเป็นพระอรหันต์กลุ่มแรกที่ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า ขณะประทับจำพรรษาอยู่ที่อิสิปตนมฤคทายวัน พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมโปรดยสกุลบุตร บุตรชายของเศรษฐีในเมืองพาราณสี ทำให้ยสกุลบุตรพร้อมกับพวกอีก ๔ คน คือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ และควัมปติ มีความเข้าใจธรรมและขอบวชเป็นพระสาวก

ในวันเดียวกันนั้น พระพุทธเจ้ายังได้ทรงแสดงธรรมแก่เศรษฐีบิดาของพระยสทำให้เศรษฐีพอใจและเลื่อมใสในธรรม ประกาศตนเป็นอุบาสกคนแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งในขณะนั้นพระยสได้นั่งฟังธรรมอยู่ด้วย พิจารณาตามธรรมนั้นก็บรรลุเป็นพระอรหันต์

วันรุ่งขึ้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังบ้านของเศรษฐีตามที่ได้รับนิมนต์ไว้ ณ ที่นั่นพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดมารดาและอดีตรรยาของพระยสะ ตลอดจนเพื่อนสนิทของพระยสะอีก ๕๐ คน มารดาและอดีตรรยาของพระยสะได้ประกาศตนเป็นอุบาสิกในพระพุทธศาสนา ส่วนเพื่อนสนิท ๕๐ คน ได้ขอบวชตามพระยสะ หลังจากบวชแล้วทั้งหมดตั้งใจศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด ในเวลาไม่นานก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมดรวมพระสาวกที่เป็นพระอรหันต์จำนวน ๖๐ องค์

พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่ามิพระสาวกจำนวนมากพอ จึงตรัสเรียกมาประชุมพร้อมกัน และทรงแนะนำให้ออกไปประกาศพระศาสนา โดยตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขอให้พวกเธอแยกย้ายกันไปประกาศพระศาสนาเพื่อยังประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลกเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชาวโลก ขอให้แยกย้ายกันไปแห่งละ ๑ รูป อย่าไปรวมกัน ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จะไปยังอุรุเวลาเสนานิคม”

พระพุทธเจ้าทรงประชุมพระสาวกเพื่อส่งไปประกาศ
พระศาสนาตามเมืองและแคว้นต่าง ๆ
โดยให้แยกย้ายกันไปแห่งละ ๑ รูป

เมื่อพระสาวกทุกคนเข้าใจพุทธดำรัสแล้วต่างแยกย้ายกันไปประกาศพระศาสนาตามเมืองและแคว้นต่าง ๆ ส่วนพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคมและเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ เพื่อแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสาร

สำหรับนโยบายในการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้า คือ ทรงมุ่งเป้าหมายเป็นกลุ่มคนที่เคารพนับถือของคนทั่วไป เช่น คณาจารย์ นักบวชเจ้าลัทธิ พระมหากษัตริย์แคว้นใหญ่ ๆ ทั้งนี้เพราะทรงมีเหตุผลว่า เมื่อทำให้บรรดากลุ่มคนเหล่านี้ยอมรับนับถือคำสั่งสอนของพระองค์ได้แล้ว การประกาศพระศาสนาของพระองค์ก็จะสำเร็จเป็นปึกแผ่นได้เร็วขึ้น

ผลของการใช้นโยบายดังกล่าว อันดับแรกคือ ทำให้ชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมด้วยบริวารเลื่อมใสศรัทธายอมละทิ้งลัทธิเดิมของตนหันมานับถือ

พระพุทธศาสนา และต่อมาพระเจ้าพิมพิสาร พระมหากษัตริย์แห่งแคว้นมคธก็ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ประชาชนพลเมืองทั่วไปก็พลอยนับถือพระพุทธศาสนาตามไปด้วย

ผลของการประกาศพระศาสนาทั้งของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ทำให้มีผู้เลื่อมใสและหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก บางคนก็เพียงแค่ประกาศตนเป็นอุบาสกและอุบาสิกา บางคนก็ขอบวชเป็นภิกษุและภิกษุณี ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา รวมเรียกว่าพุทธบริษัท ๔

พุทธบริษัท ๔ ถือว่าเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้าในการประกาศและสืบทอดพระศาสนาพระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาโดยมีพุทธบริษัท ๔ เป็นกำลังสำคัญอยู่เป็นเวลา ๔๕ ปี รวมพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา จึงปรินิพพานที่เมืองกุสินารา เมืองหลวงของแคว้นมัลละ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วพระสงฆ์ทั้งปวงต่างรับภาระหน้าที่สืบทอดพระพุทธานุสาต่อมาจนพระพุทธศาสนาได้รับการเผยแผ่ไปยังนานาประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

ศาลาโนทยาน เมืองกุสินารา
สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน
ประเทศอินเดีย

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

นักเรียนแบ่งกลุ่มตามความเหมาะสม แต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์พุทธประวัติเกี่ยวกับการผจญมาร การตรัสรู้ และการสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ทรงมีแนวทางในการปฏิบัติอย่างไร สรุปและบันทึกผล แล้วนำแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในห้องเรียน

๔. ชาดก

ชาดก คือ เรื่องราวที่เล่าถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะประสูติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย ชาดกในพระพุทธศาสนามีหลายเรื่อง ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในพระสุตตันตปิฎกมีประมาณ ๕๐๐ เรื่อง ในชั้นนี้จะได้เรียนรู้ชาดก ๒ เรื่อง คือ มิตตวินทุกชาดกและราโชวาทชาดก

๔.๑ มิตตวินทุกชาดก

สมัยพุทธกาล ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ทรงทราบเรื่อง ที่พระสงฆ์สนทนากันในศาลาที่ประชุมเกี่ยวกับพระภิกษุว่าสอนยากรูปหนึ่ง จึงได้เสด็จมายังที่ประชุมสงฆ์แล้วทรงเล่าอดีตนิทานเรื่อง มิตตวินทุกะ ให้ฟังว่า

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีมหาเศรษฐีคนหนึ่งเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน มหาเศรษฐีคนนี้มีลูกชายอยู่คนหนึ่งชื่อ มิตตวินทุกะ เป็นคนไม่มีศีลและไม่ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ครั้นเมื่อมหาเศรษฐีเสียชีวิตไปแล้ว ภริยาของเศรษฐีซึ่งเป็นมารดาของมิตตวินทุกะก็ทำหน้าที่ดูแลทรัพย์สินสมบัติภายในบ้านทั้งหมด วันหนึ่ง มารดาได้เข้าไปหามิตตวินทุกะขอร้องให้เขาไปวัดเพื่อให้ทาน รักษาศีล และฟังธรรมบ้าง แต่เขาก็ปฏิเสธ

วันหนึ่ง เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ มารดาไม่ละความพยายาม ได้พูดกับมิตตวินทุกะว่า “ลูกจำวันนี้เป็นวันมหาอุโบสถ เจ้าจงไปสมาทานอุโบสถและฟังธรรมที่วัดตลอดคืนแล้วค่อยกลับมาแม่จะให้เงินเจ้าหนึ่งพัน”

ด้วยความโลภมิตตวินทุกะจึงรับปากมารดา หลังจากสมาทานอุโบสถศีลและรับประทานอาหารเช้าแล้ว มิตตวินทุกะก็ได้ไปอยู่ที่วัดตลอดทั้งวัน ตกกลางคืนก็แอบนอนหลับไม่ไปฟังธรรมใด ๆ ตื่นเช้ามาก็รีบล้างหน้าล้างตา แล้วกลับบ้าน

ฝ่ายมารดาลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ เพื่อเตรียมอาหารเช้าไว้ให้ เมื่อมิตตวินทุกะมาถึงบ้าน มารดาเรียกให้มารับประทานอาหาร แต่มิตตวินทุกะยังไม่รับประทานและพูดกับมารดาว่า “แม่รับปากว่าจะให้เงินหนึ่งพัน แม่ให้เงินมาก่อน ผมจึงจะทานข้าว” แม่มารดาบอกว่าให้ทานข้าวก่อน แล้วจะให้เงินทีหลัง เขาก็ยังยืนยันเหมือนเดิมว่า ได้เงินก่อนแล้วจึงจะทานข้าว มารดาจึงต้องยอมให้เงินเขา เมื่อได้เงินแล้วเขาจึงรับประทานอาหารเช้า หลังจากนั้นได้นำเงินไปทำการค้า ไม่นานก็ได้เงินเพิ่มขึ้นเป็นสองพัน

วันหนึ่ง มิตตวินทุกะคิดจะทำการค้าทางเรือ เมื่อได้เตรียมการทุกอย่างไว้พร้อมแล้วจึงไปขออนุญาตมารดา แต่มารดาพูดห้ามมิตตวินทุกะว่า “ลูกแม่ เจ้าเป็นลูกคนเดียวของแม่ ในเรือนของเรามีทรัพย์สินสมบัติอยู่มากมาย ทะเลมีอันตรายมาก ลูกอย่าไปเลยนะ” เขาไม่เชื่อคำของมารดา คือตั้งใจจะไปให้ได้ แม่มารดาจะยื้อยุดคุดมือห้ามไม่ให้ไปเขาก็ไม่ยอมฟัง จึงทุบตีมารดาจนล้มลงเมื่อได้โอกาสจึงลงเรือออกทะเลไป

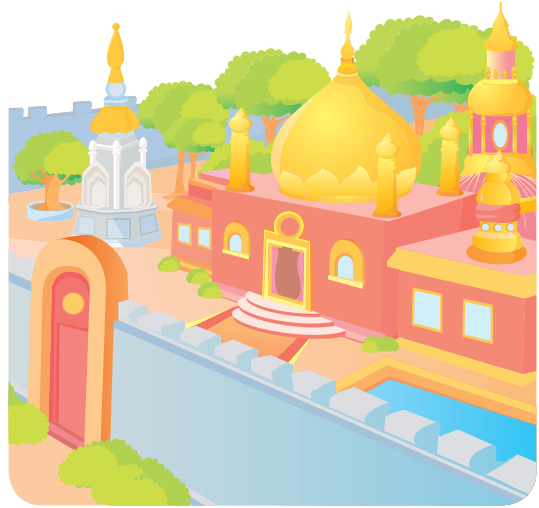
มิตตวินทุกะเมื่อเมื่อยื้อยุดคุดมือห้ามไม่ให้ไปลงเรือออกทะเล จึงทุบตีแม่จนล้ม แล้วรีบลงเรือออกไป

ในวันที่ ๗ เรือที่มิตตวินทุกะโดยสารไปเพื่อทำการค้าได้หยุดนิ่งเสียเฉย ๆ กลางทะเลโดยไม่ทราบสาเหตุ คนบนเรือเมื่อประสบกับเหตุการณ์ดังกล่าวจึงทำการเสี่ยงทายหาสาเหตุที่ทำให้เรือแล่นไปไม่ได้ โดยให้คนบนเรือทั้งหมดจับสลากหาตัวคนกาลกิณี ปรากฏว่ามิตตวินทุกะจับสลากได้ถึง ๓ ครั้ง คนบนเรือจึงเชื่อว่ามิตตวินทุกะเป็นสาเหตุที่ทำให้เรือแล่นต่อไปไม่ได้ จึงได้จับเขาโยนลงทะเลแล้วให้แพลำหนึ่งแก่เขา ทันใดนั้นเรือก็แล่นฉิวสู่ทะเลกว้างต่อไปได้

ฝ่ายมิตตวินทุกะได้นอนมาบนแพ เมื่อมาถึงเกาะแห่งหนึ่งเขาได้พบหญิงสาว ๔ คน อาศัยอยู่ในวิมานแก้วพลีท หึ่งเหล่านั้นสวยทุกซ์ ๑ สัปดาห์ สวยสุข ๑

สัปดาห์ สลับกัน มิตตวินทุกะอยู่กับหญิงสาวเหล่านั้นบนเกาะจนครบ ๗ วัน เมื่อหญิงสาวไปสวยทุกซ์ก็ลอยไปตามท้องทะเลเล็ก ไปถึงเกาะอีกแห่งหนึ่งพบเปรตสาว ๘ นางในวิมานเงินที่เกาะนั้นและพบเปรตสาว ๑๖ นางในวิมานแก้วมณีที่อยู่บนเกาะถัดไป เขาอยู่กับเปรตสาวเหล่านั้นแต่เมื่อเวลาที่เปรตสาวเหล่านั้นไปสวยทุกซ์เขาก็นอนบนแพลอยไปตามท้องทะเลเล็ก

เมื่อมิตตวินทุกะล่องแพไปได้ระยะหนึ่ง ได้เห็นเมืองแห่งหนึ่งมีกำแพงล้อมรอบ มี ๔ ประตู กล่าวกันว่า เมืองแห่งนี้มีชื่อว่า อุตฺตุนทรก เป็นที่เสวยผลกรรมของสัตว์นรกเป็นจำนวนมาก แต่มิตรแห่งนี้นักกลับปรากฏแก่มิตตวินทุกะ เป็นเหมือนเมืองที่ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม เขาคิดว่าจะเข้าไปเป็นพระราชาในเมืองนี้ เมื่อเข้าไปในเมืองเห็นสัตว์นรกตนหนึ่งมีงจักรหมุนอยู่บนศิระะ แต่งจักรนั้นปรากฏแก่มิตตวินทุกะ เหมือนดอกบัวที่สวยงาม เครื่องจองจำที่ออกเป็นเหมือนสร้อยสังวาลเลือดที่ไหลออกจากศิระะ เป็นเหมือนเครื่องสำอองที่ทำด้วยจันทร์แดง เสียงคร่ำครวญ ของสัตว์นรกเป็นเหมือนเสียงเพลง เขาเดินเข้าไปหาสัตว์นรกตนนั้นแล้วกล่าวว่า “นี่ท่าน ท่านทูนดอกบัวมานานแล้ว เราขอดอกบัวดอกนั้นได้ไหม”

อุตฺตุนทรกปรากฏแก่มิตตวินทุกะเหมือน
เมืองที่ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม

สัตว์นรกตนนั้นกล่าวว่า “เพื่อน นี่ไม่ใช่ดอกบัวหรอกนะ แต่มันเป็นงจักรอันคมกริบ”

มิตตวินทุกะกล่าวว่า “ท่านพูดอย่างนั้น เพราะไม่อยากให้เราใช้ไหม”

สัตว์นรกจึงคิดว่า “บาป ความชั่วของเราคงจะหมดสิ้นแล้ว เจ้าคนนี้ก็คงตบตีแม่มาเหมือนเรา เราจะให้กงจักรนี้แก่เขา”

จากนั้นสัตว์นรกตนนั้นก็ได้เหวี่ยงกงจักรไปที่ศิระะของมิตตวินทุกะ กงจักรจึงได้หมุนบดกระหม่อมของเขา ในขณะนั้นเองมิตตวินทุกะจึงทราบได้ทันทีว่า ดอกบัวที่เห็นนั้นที่แท้เป็นกงจักรอันคมกริบ มิตตวินทุกะประสบกับทุกขเวทนาอย่างใหญ่หลวง ได้แต่คร่ำครวญว่า “เอากงจักรของท่านคืนไป เอากงจักรของท่านคืนไป” ส่วนสัตว์นรกนั้นก็ได้อันตรธานหายไป

ในครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เกิดเป็นเทพบุตรท่องเที่ยวไปในอุตฺตุนทรก ประสบเหตุการณ์ดังกล่าว จึงได้กล่าวแก่มิตตวินทุกะว่า “ท่านผ่านเลยวิมานแก้วผลึก วิมานเงิน และวิมานแก้วมณี ซึ่งล้วนแต่สวยงามมา แล้วถูกกงจักรหินกดทับไว้ ถ้าบาปกรรมยังไม่สิ้นก็จะไม่พ้นไปจากกงจักรนี้”

พระโพธิสัตว์เมื่อกล่าวเสร็จได้ไปยังเทวสถานของตน ส่วนมิตตวินทุกะทูนกงจักรและได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส เมื่อสิ้นบาปกรรมจึงไปตามยถากรรม

ชาดกเรื่องนี้มีสาระที่ให้อะไรหรือคติเตือนใจ คือ

๑. คนว่ายากสอนยาก เป็นที่รำคาญของพ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้หวังดี และเพื่อนฝูง
๒. คนชั่วเห็นอะไรที่ดี ๆ มักไม่เห็นความสำคัญ แต่กลับไปบูชาหรือชอบแต่ในสิ่งที่ชั่วร้าย ดังคำโบราณว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว

๔.๒ ราโชวาทชาดก

สมัยพุทธกาล ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ทรงทราบเรื่องที่พระสงฆ์สนทนากันในศาลาที่ประชุมเกี่ยวกับโอวาทของพระราชา จึงได้เสด็จมายังที่ประชุมสงฆ์ แล้วทรงเล่าอดีตนิทานเรื่อง ราโชวาท ให้พระสงฆ์ฟังว่า

กาลครั้งหนึ่ง พระโพธิสัตว์เกิดเป็นฤๅษี บำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าหิมพานต์ ฉันทผลไม้และรากไม้เป็นอาหาร ในสมัยนั้นพระเจ้าพรหมทัตเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองพาราณสี พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ด้วยธรรมมาโดยตลอด

วันหนึ่ง พระองค์ทรงดำริว่า “เราปกครองเมืองนี้มานานแล้ว มีผู้ใดเดือดร้อนและกล่าวตำหนิติเตียนเราบ้างหรือไม่” จึงทรงตรวจสอบทั้งในวังและนอกวัง ก็ไม่พบว่าใครเดือดร้อนและกล่าวตำหนิติเตียนพระองค์ ด้วยพระประสงค์ต้องการรู้ให้ได้ วันหนึ่งจึงได้ทรงปลอมพระองค์ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ก็ไม่ทรงพบเห็นใครเดือดร้อนและกล่าวตำหนิติเตียนพระองค์เลย จึงทรงแวะเข้าไปในป่าหิมพานต์เพื่อสนทนากับฤๅษี โดยทำที่เป็นคนหลงทาง

ฤๅษีได้ทำการต้อนรับด้วยผลไม้ป่านานาชนิด พระเจ้าพรหมทัตซึ่งปลอมพระองค์มาเมื่อได้เสวยผลไม้ป่า จึงถามถึงสาเหตุที่ทำให้ผลไม้ป่ามีรสหวานและอร่อยดี

ฤๅษีกล่าวว่า “พ่อหนุ่ม เป็นเพราะพระราชาครองราชย์โดยธรรมเป็นแน่ ผลไม้ป่าจึงมีรสหวานและอร่อยดี” พระเจ้าพรหมทัตทรงสงสัยจึงตรัสถามต่อว่า “ถ้าพระราชาไม่ครองราชย์โดยธรรม ผลไม้ป่าจะมีรสชาติเป็นเช่นไร” ฤๅษีตอบว่า “ผลไม้จะมีรสขมและฝาดไม่อร่อย”

พระฤๅษีต้อนรับพระเจ้าพรหมทัต
ด้วยผลไม้ป่านานาชนิด

พระเจ้าพรหมทัตเมื่อสนทนาเสร็จก็ทรงกราบลา ฤๅษีเสด็จกลับเข้าสู่พระราชวัง จากนั้นทรงทดลองทำตามคำพูดของฤๅษีด้วยการไม่ประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นปี แล้วกลับไปหาฤๅษีอีกครั้ง ฤๅษีทำการต้อนรับด้วยผลไม้ป่านานาชนิดเช่นเดิม แต่ครั้งนี้เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยผลไม้คำแรกก็ต้องคายทิ้ง เพราะผลไม้มีรสขมและฝาดมาก

ฤๅษีจึงกล่าวว่า “พ่อหนุ่ม คงเป็นเพราะพระราชาไม่ทรงครองราชย์โดยธรรมเป็นแน่เลย ธรรมดาผูกโคว่ายข้ามแม่น้ำ ถ้าจำผูกว่ายคดไปคดมา ผูกโคที่ตามมาข้างหลังก็ว่ายคดตามไปด้วยเหมือนหมุ่มนุษย์ ถ้าผู้นำประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนก็ประพฤติตนไม่เป็นธรรมเช่นเดียวกัน ถ้าพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ทวยราษฎร์ก็เป็นทุกข์ทั่วกัน

ถ้าจำผูกโคว่ายข้ามแม่น้ำตรง ๆ ผูกโคที่ว่ายตามมาก็ว่ายตรงเช่นกัน เหมือนหมุ่มนุษย์ ถ้าผู้นำประพฤติเป็นธรรม ประชาชนก็ต้องประพฤติเป็นธรรมเช่นกัน ถ้าพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ทวยราษฎร์ก็อยู่เย็นเป็นสุขถ้วนหน้า”

พระเจ้าพรหมทัตเมื่อทรงฟังคำของฤๅษีแล้ว จึงแสดงพระองค์ว่าเป็นพระราชาให้ฤๅษีทราบ เมื่อทำความเคารพฤๅษีแล้วก็ได้เสด็จกลับเมืองพาราณสี ประพฤติตนตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ปกครองอาณาประชาราษฎร์โดยธรรม ดังเดิมทำให้บ้านเมืองสงบสุข อาณาประชาราษฎร์ก็อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

อาณาประชาราษฎร์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก
เมื่อพระราชาทรงปกครองบ้านเมืองโดยธรรม

ชาดกเรื่องนี้มีสาระที่ให้ข้อคิดหรือคติเตือนใจ คือ “ผู้นำที่ดีต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่าง และเป็นที่พึ่งของผู้ตามได้ จึงจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข”

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ชาดกเรื่อง มิตตวินทุกชาดกและราโชวาทชาดกว่าให้ข้อคิดหรือคติธรรมเรื่องอะไรบ้าง จากนั้นร่วมสรุปข้อคิดและคติธรรมโดยการอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อนำข้อคิดหรือคติธรรมนั้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

บทสรุป พระพุทธ

๑

พระพุทธศาสนาในประเทศเพื่อนบ้าน

ภายหลังการสังคายนาครั้งที่ ๓ พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งคณะสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ๙ สาย โดยเฉพาะสายที่ ๘ พระโสณะเถระและพระอุตตรเถระนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิ เช่น ประเทศไทย เมียนมา กัมพูชา เวียดนาม สิงคโปร์ เป็นผลให้พระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงมาได้จนทุกวันนี้ เป็นการช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้านให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒

ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย เช่น เป็นรากฐานของวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุและที่ไม่ใช่วัตถุ มีความสำคัญในฐานะเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติที่ทำให้คนไทยเป็นคนที่มีน้ำใจ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความเป็นมิตร นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังเป็นหลักในการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวัตถุ ด้านจิตใจ และการจัดระเบียบสังคม การให้การศึกษาบรม และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้เป็นคนดีและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

๓

พุทธประวัติ

เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้า การศึกษาพุทธประวัติในเรื่องการผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอนธรรม ได้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญเพียร ประกาศพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าที่มุ่งไปที่กลุ่มบุคคลที่คนส่วนใหญ่ให้ความนับถือ แล้วจึงเผยแผ่ไปยังประชาชน ทำให้มีพุทธบริษัท ๔ คอยทำหน้าที่เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา ซึ่งสามารถนำพระจริยวัตรของพระองค์มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้

๔

ชาดก

เป็นเรื่องราวที่เล่าถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าในชาติต่าง ๆ เมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ การศึกษาอดีตชาติของพระพุทธเจ้าทำให้ได้ข้อคิดและแบบอย่างการดำเนินชีวิตในเรื่องการประพฤติตนเป็นคนว่ายากสอนยากเป็นที่รำคาญของพ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้หวังดี และเพื่อนฝูง เป็นคนเห็นอะไรที่ดี ๆ มักไม่เห็นความสำคัญ แต่กลับไปบูชาแต่สิ่งที่ชั่วร้าย ดังคำโบราณว่าเห็นงจกรเป็นดอกบัว และราโชวาทชาดก ให้ได้ข้อคิดและแบบอย่างการดำเนินชีวิตในเรื่องการเป็นผู้นำต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นที่พักพิงของผู้ตามได้ จึงจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งสามารถนำมาปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้

กิจกรรมเสนอแนะ

- นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยที่ตนเองสนใจ ๑ เรื่อง แล้วเขียนเรียงความส่งให้ครูตรวจ จากนั้นร่วมกันคัดเลือกเรียงความเพื่อจัดป้ายนิเทศ

๒. นักเรียนแต่ละคนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับพุทธประวัติตั้งแต่การผจญมารจนถึงการสั่งสอนธรรม จากนั้นรวมกลุ่มกัน ๕ คน เล่าพุทธประวัติที่ตนได้ศึกษาค้นคว้ามาให้สมาชิกในกลุ่มฟัง เลขานุการกลุ่มจดบันทึกสรุป แล้วส่งตัวแทนกลุ่มนำเสนอเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันหน้าห้องเรียน
๓. เลือกข้อคิดหรือคติธรรมจากมิตตวินทุกชาดกและราโชวาทชาดก เขียนเรียงความเพื่อรณรงค์ให้คนในชุมชนนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ครูและนักเรียนร่วมกันคัดเลือกผลงานของนักเรียนจัดแสดงที่ป้ายนิเทศหน้าห้องเรียน

โครงการ

ทำโครงการเกี่ยวกับความสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรมในชุมชน หรืออาจเลือกทำโครงการอื่นตามความสนใจ โดยให้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในบทเรียน และเสนอชื่อโครงการให้ครูพิจารณาก่อน

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๑. นักเรียนนำความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนามาพัฒนาชุมชนและจัดระเบียบสังคมได้อย่างเหมาะสม และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติตนได้สอดคล้องคำกล่าวที่ว่า “พระพุทธศาสนาช่วยสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน”
๒. นักเรียนปฏิบัติตนเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขในเรื่องต่อไปนี้
 - ๑) ให้ทาน พุดจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ วางตนเหมาะสม
 - ๒) ปราบปรามดีต่อผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ มองโลกและคนอื่นในแง่ที่ดี

คำถามทบทวน

๑. การที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้านและการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเพื่อนบ้านมีผลดีอย่างไร
๒. พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างไร
๓. พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างไร
๔. “แม้จะมีมารมาคอยขัดขวางการบำเพ็ญความเพียร แต่พระสิทธัตถะก็สามารถผจญมารและเอาชนะมารได้” จากประโยคดังกล่าวนี้ คำว่า มารและผจญมาร มีความหมายอย่างไร
๕. มิตตวินทุกชาดกและราโชวาทชาดกให้ข้อคิดและแบบอย่างการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับเรื่องอะไร